One Year PG in

Sahityam

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा

स्नातकोत्तरकार्यक्रमः - साहित्यम्

2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः

बहादुरशाह-जफर-मार्गः

नवदेहली – 110002

Curriculum Development & Co-ordination Committee for One Year PG (Sahityam)

Prof. Ramakant Pandey

Chair Person of the Committee and Director, Bhopal Campus, Central Sanskrit University, Bhopal, Madhya Pradesh - 462043

✉ ramakantpandey2010@gmail.com

Dr. Anil Kumar

Asso. Prof. (Sahitya) Central Sanskrit University, Raghunath Kirti Campus.

✉ anillbs.kumar@gmail.com

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः
(Introduction of the Program)

अयम् आचार्यः (एम.ए.) इति कार्यक्रमः एकवर्षीयः विद्यते। एषः एकवर्षीयः कार्यक्रमः सत्रद्वये भविष्यति। यथा 1. प्रथमसत्रार्द्धः 2. द्वितीयसत्रार्द्धः च।

अस्मिन् कार्यक्रमे छात्राणां सौलभ्याय साहित्यस्य त्रयः प्रमुखाः वर्गाः विकल्पत्त्वेन दत्ताः सन्ति। छात्राः स्वेच्छया ईप्सिततमं वर्गं विकल्पत्त्वेन चित्वा अध्ययनं कर्तुं शक्नुवन्ति। ते त्रयः वर्गाः अधः प्रदर्श्यन्ते -

1. **अलङ्कारवर्गः**
2. **नाट्यवर्गः**
3. **काव्यवर्गः**

- **प्रत्येकमपि वर्गस्य प्रधानपाठ्यक्रमाणाम् अनन्तरं तस्यैव वर्गस्य चितस्वशास्त्रविषयकाः पाठ्यक्रमाः अपि योजिताः सन्ति। एवं वर्गम् आधारीकृत्य अत्र पाठ्यक्रमाः निरूपिताः सन्ति।**

अर्हता - शास्त्रीपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्ष्यापरीक्षोत्तीर्णाः छात्राः एन्.टि.ए. द्वारा आयोज्यमानपरीक्षामाध्यमेन उत्तीर्य छात्राः अस्मिन् एकवर्षीये आचार्यः एम.ए. साहित्यम् इति कार्यक्रमे प्रवेष्टुं शक्नुवन्ति। अत्र सत्रद्वये आहत्य स्वशास्त्रीयपाठ्यक्रमाः (Major), क्षमतावर्धनपाठ्यक्रमः (अनिवार्यः) (AECC) च भविष्यतः। एताभ्यां साकं द्वितीयसत्रार्धे लघुशोधप्रबन्धः (Dissertation) भविष्यति।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि
(Program Objectives)

1. भारतीयज्ञानपरम्पाराधारेण संस्कृतकाव्यानां परिचयप्रदानम्।
2. संस्कृतशास्त्रेषु अनुसन्धानकार्यार्थमनुसन्धानदृष्टिप्रदानम्।
3. भारतीयसंस्कृतेः विषये ज्ञानप्रदानम्।
4. भारतीयनाट्यपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।
5. नाटक-साहित्यरचनादिकौशलविकासाय मार्गदर्शनम्।
6. काव्यनिर्माणकौशलस्य विकासः।
7. भारतीयज्ञानपरम्पराविषयेषु शोधदृष्टिप्रदानम्।
8. शास्त्रान्तराणां सम्बन्धस्थापनकौशलस्य विकासः।
9. विकसितभारते 2047@ संस्कृतस्य योगदानम्।

कार्यक्रमस्य परिणामाः
(Program Outcomes)

एकवर्षीयस्य आचार्यः (साहित्यम्) इति कार्यक्रमस्य अध्ययनेन तदुपाधिमन्तः छात्राः -

कार्यक्रमस्य परिणामः – 1	**भारतीयमूलानि -** संस्कृतसाहित्यकाव्यनाट्यादिकलासु कुशलानां छात्राणां निर्माणम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 2	**भारतीयज्ञानपरम्परा** – भारतीयज्ञानपरम्परायै साहित्यशास्त्रयोगदानस्य अवबोधः।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 3	**भारतीयज्ञानपरम्परा -** काव्येषु प्रतिपादितान् लोकोपयोगिनः मौलिकान् विषयान् समाजे सप्रमाणं प्रतिपादयितुं समर्थानां छात्राणां निर्माणम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 4	**भविष्यवाद्युपागमः -** छात्राः संस्कृतसाहित्यरचनायां निपुणत्त्वेन छात्राणां निर्माणम्। काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तानां व्यावहारिकानुप्रयोगे कुशलानां छात्राणां निर्माणम्। छात्राणां नैतिकतासंवर्धनम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 5	**वृत्तिप्रदानक्षमता -** छात्रान् व्यावसायिक-विश्लेषणात्मकप्रौद्योगिकी-कौशलेन सुसज्जितं कृत्वा तेषां वृत्तिसामर्थ्यस्य वर्धनम्।

संस्कृतस्नातकोत्तरस्य गुणाः

(Graduate Attributes of the Program)

- भारतीयज्ञानपरम्परायाः संरक्षणम्।
- काव्यकौशलस्य काव्यशास्त्रकौशलस्य विकासः।
- भारतीयनाट्यकलायाः विकासः।
- युगानुकूलतया समन्वयसम्पादनपूर्वकं भारतस्य समग्रविकासे सहयोगः।
- संस्कृतस्य संस्कृतेश्च सम्पूर्णविश्वे प्रचारः प्रसारः।
- प्राचीनविषयाणाम् आधुनिकविषयैः सह समन्वयः।
- सरलमानकसंस्कृतस्य परिपालनम्।
- विकसितभारतस्य@**2047** निर्माणाय संस्कृतमाध्यमेन सहयोगप्रदानम्।
- सभ्यसमाजस्य निर्माणम्।
- राष्ट्रं प्रति स्वकर्त्तव्यस्य निर्वाहः।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीय मूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्य वादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्य स्तरः
अलङ्कारवर्गः							
काव्यदोषाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
संलक्ष्यक्रमव्यंग्यध्वनिः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अनुमाने ध्वनेरन्तर्भावः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
काव्यशब्दस्वरूपम् (दण्डिभामहदृशा)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भोजसम्मता बाह्यालङ्काराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
काव्यालंकारकारिकायां पाश्चात्त्यकाव्यशास्त्रे च प्रतिपादिताः सिद्धान्ताः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
उपमालङ्कारसमीक्षा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वामनस्य काव्यशास्त्रीयचिन्तनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नाट्यवर्गः							
भारतीयनाट्यपरम्परा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आङ्गिकः अभिनयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शूद्रकस्य भट्टनारायणस्य च नाट्यसाहित्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

धनञ्जयसम्मतानि दशरूपकाणि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भासस्य भवभूतेश्च नाट्यरचनाकौशलम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धीरनैषधम् (रामावतारशर्मणः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जीमूतवाहनस्य परोपकारभावः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नाट्यपरम्परायां नाट्यदर्पणः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
काव्यवर्गः							
शास्त्रकाव्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
चम्पूसाहित्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
महाकाव्यम् - पुरातनं नवीनं च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
दशकुमाराणां जीवनवृत्तान्तः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
थाइलेण्ड्देशे श्रीरामचरित्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्राचीनगद्यसाहित्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
गीतिकाव्यपरम्परा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
चम्पूकाव्यपरम्परायां तीर्थवैशिष्ट्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

चितस्वशास्त्रविषयकपाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR DSE COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदान क्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
अलङ्कारवर्गः							
काव्यशास्त्रपरम्परायां काव्यानुशासनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अभिनवकाव्यशास्त्रम् - अभिनवकाव्यालङ्कारसूत्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आधुनिककाव्यशास्त्र-परम्परायाम् - अभिराजयशोभूषणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आधुनिककाव्यशास्त्रम् - त्रिवेणिका	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विशिष्टकाव्यशास्त्रम् - शृङ्गारप्रकाशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आधुनिककाव्यशास्त्र-परम्परायाम् - काव्यदर्पणः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नाट्यवर्गः							
पात्राणां विशिष्टवर्णनम् - रसार्णवसुधाकरः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नाट्यशास्त्रपरम्परायां भावप्रकाशनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्राचीननाट्यकौशलम् - प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नाटयसाहित्ये - अनर्घराघवम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नाटयशास्त्रीयग्रन्थः - उज्ज्वलनीलमणिः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

कालिदासनाट्यसाहित्ये मालविकाग्निमित्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
काव्यवर्गः							
महाभारताश्रितं चम्पूभारतम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्राचीनमहाकाव्येषु - सौन्दरानन्दमहाकाव्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आधुनिककाव्यम् - तदेव गगनं सैव धरा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ऐतिहासिकमहाकाव्यम् नवसाहसाङ्कचरितम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भारतस्यैतिहासिककाव्यम् - राजतरङ्गिणी	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आधुनिकसाहित्ये अन्योक्तिदर्पणः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
अलङ्कारवर्गः				
1	प्रथमसत्रार्द्धस्य प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: काव्यदोषाः	4	600-699
2		प्रधानः 1.2: संलक्ष्यक्रमव्यंग्यध्वनिः	4	600-699
3		प्रधानः 1.3: अनुमाने ध्वनेरन्तर्भावः	4	600-699
4		प्रधानः 1.4: काव्यशब्दस्वरूपम् (दण्डिभामहदृशा)	4	600-699
5	द्वितीयसत्रार्द्धस्य प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: भोजसम्मता बाह्यालङ्काराः	4	600-699
6		प्रधानः 2.2: काव्यालंकारकारिकायां पाश्चात्यकाव्यशास्त्रे च प्रतिपादिताः सिद्धान्ताः	4	600-699
7		प्रधानः 2.3: उपमालङ्कारसमीक्षा	4	600-699
8		प्रधानः 2.4: वामनस्य काव्यशास्त्रीयचिन्तनम्	4	600-699
नाट्यवर्गः				
1	प्रथमसत्रार्द्धस्य प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: भारतीयनाट्यपरम्परा	4	600-699
2		प्रधानः 1.2: आङ्गिकः अभिनयः	4	600-699
3		प्रधानः 1.3: शूद्रकस्य भट्टनारायणस्य च नाट्यसाहित्यम्	4	600-699
4		प्रधानः 1.4: धनञ्जयसम्मतानि दशरूपकाणि	4	600-699
5	द्वितीयसत्रार्द्धस्य प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: भासस्य भवभूतेश्च नाट्यरचनाकौशलम्	4	600-699
6		प्रधानः 2.2: धीरनैषधम् (रामावतारशर्मणः)	4	600-699
7		प्रधानः 2.3: जीमूतवाहनस्य परोपकारभावः	4	600-699
8		प्रधानः 2.4: नाट्यपरम्परायां नाट्यदर्पणः	4	600-699
काव्यवर्गः				
1	प्रथमसत्रार्द्धस्य प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: शास्त्रकाव्यम्	4	600-699
2		प्रधानः 1.2: चम्पूसाहित्यम्	4	600-699
3		प्रधानः 1.3: महाकाव्यं पुरातनं नवीनं च	4	600-699
4		प्रधानः 1.4: दशकुमाराणां जीवनवृत्तान्तः	4	600-699
5	द्वितीयसत्रार्द्धस्य प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: थाइलेण्ड्देशे श्रीरामचरित्रम्	4	600-699
6		प्रधानः 2.2: प्राचीनगद्यसाहित्यम्	4	600-699
7		प्रधानः 2.3: गीतिकाव्यपरम्परा	4	600-699
8		प्रधानः 2.4: चम्पूकाव्यपरम्परायां तीर्थवैशिष्ट्यम्	4	600-699

चितस्वशास्त्रविषयकपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
अलङ्कारवर्गः				
1	प्रथमसत्रार्द्धस्य चितस्वशास्त्रविषयक -पाठ्यकमाः	चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.1: काव्यशास्त्रपरम्परायां काव्यानुशासनम्	4	600-699
2		चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.2: अभिनवकाव्यशास्त्रम् - अभिनवकाव्यालङ्कारसूत्रम्	4	600-699
3		चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.3: आधुनिककाव्यशास्त्र-परम्परायाम् - अभिराजयशोभूषणम्	4	600-699
4	द्वितीयसत्रार्द्धस्य चितस्वशास्त्रविषयक -पाठ्यकमाः	चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.1: आधुनिककाव्यशास्त्रम् - त्रिवेणिका	4	600-699
5		चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.2: विशिष्टकाव्यशास्त्रम् - श्रृङ्गारप्रकाशः	4	600-699
6		चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.3: आधुनिककाव्यशास्त्र-परम्परायाम् - काव्यदर्पणः	4	600-699
नाट्यवर्गः				
1	प्रथमसत्रार्द्धस्य चितस्वशास्त्रविषयक -पाठ्यकमाः	चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.1: पात्राणां विशिष्टवर्णनम् - रसार्णवसुधाकरः	4	600-699
2		चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.2: नाट्यशास्त्रपरम्परायां भावप्रकाशनम्	4	600-699
3		चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.3: प्राचीननाट्यकौशलम् - प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्	4	600-699
4	द्वितीयसत्रार्द्धस्य चितस्वशास्त्रविषयक -पाठ्यकमाः	चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.1: नाटयसाहित्ये-अनर्घराघवम्	4	600-699
5		चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.2: नाटयशास्त्रीयग्रन्थः - उज्ज्वलनीलमणिः	4	600-699
6		चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.3: कालिदासनाट्यसाहित्ये मालविकाग्निमित्रम्	4	600-699
काव्यवर्गः				
1	प्रथमसत्रार्द्धस्य चितस्वशास्त्रविषयक -पाठ्यकमाः	चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.1: महाभारताश्रितं चम्पूभारतम्	4	600-699
2		चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.2: प्राचीनमहाकाव्येषु - सौन्दरानन्दमहाकाव्यम्	4	600-699

3		चितस्वशास्त्रविषयः 1.क.3: आधुनिककाव्यम् - तदेव गगनं सैव धरा	4	600-699
4	द्वितीयसत्रार्द्धस्य चितस्वशास्त्रविषयक -पाठ्यकमाः	चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.1: ऐतिहासिकमहाकाव्यम् नवसाहसाङ्कचरितम्	4	600-699
5		चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.2: भारतस्यैतिहासिककाव्यम् - राजतरङ्गिणी	4	600-699
6		चितस्वशास्त्रविषयः 2.क.3: आधुनिकसाहित्ये अन्योक्तिदर्पणः	4	600-699

अलङ्कारवर्गः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: काव्यदोषाः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे काव्यदोषाणां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. काव्यदोषेषु पददोषाणां ज्ञानप्रदानम्।
3. पदांश-वाक्य-अर्थ-रसदोषाणां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे काव्यदोषाणां सामान्यपरिचयं वक्ष्यन्ति।
2. काव्यदोषेषु पददोषान् निरूपयिष्यन्ति।
3. पदांश-वाक्य-अर्थ-रसदोषान् व्याख्यास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	काव्यदोषाः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. दोषसामान्यलक्षणं पदगतदोषाश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दोषसामन्यलक्षणम्।
- दोषाणां वर्गीकरणम्।
- पददोषाः।
- श्रुतिकटुत्वम्।
- च्युतसंस्कृतित्वम्।
- अप्रयुक्तत्वम्।
- असमर्थत्वम्।
- निहतार्थत्वम्।
- अनुचितार्थत्वम्।
- निरर्थकत्वम्।
- अवाचकत्वम्।
- अश्लीलत्वम्।
- सन्दिग्धत्वम्।
- अप्रतीतत्वम्।
- ग्राम्यत्वम्।
- नेयार्थत्वम्।
- क्लिष्टत्वम्।
- अविमृष्टविधेयांशत्वम्।
- विरुद्धमतिकृतत्वम्।

अन्वितिः २. वाक्यदोषनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रतिकूलवर्णत्वम्।
- उपहतविसर्गत्वम्।
- लुप्तविसर्गत्वम्।
- विसन्धित्वम्।
- हतवृत्तत्वम्।
- न्यूनपदत्वम्।
- अधिकपदत्वम्।
- कथितपदत्वम्।
- पतत्प्रकर्षत्वम्।
- समाप्तपुनरात्तत्वम्।
- अर्थान्तरैकवाचकत्वं।
- अभवन्मतयोगत्वम्।

- अनभिहितवाच्यत्वम्।
- अपदस्थपदत्वम्।
- अपदस्थसमासत्वम्।
- संकीर्णत्वम्।
- गर्भितत्वम्।
- प्रसिद्धिहतत्वम्।
- भग्नप्रक्रमत्वम्।
- अक्रमत्वम्।
- अमतपरार्थत्वम्।

अन्वितिः ३. अर्थदोषनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अपुष्टत्वम्।
- कष्टत्वम्।
- व्याहतत्वम्।
- पुनरुक्तत्वम्।
- दुष्क्रमत्वम्।
- ग्राम्यत्वम्।
- सन्दिग्धत्वम्।
- निर्हेतुत्वम्।
- प्रसिद्धिविरुद्धम्।
- विद्याविरुद्धम्।
- अनवीकृतत्वम्।
- सनियमपरिवृत्तत्वम्।
- अनियमपरिवृतत्वम्।
- विशेषपरिवृत्तित्वम्।
- अविशेषपिरवृत्तित्वम्।
- साकाङ्क्षत्वम्।
- अपदयुक्तत्वम्।
- सहचरभिन्नत्वम्।
- प्रकाशितविरुध्दत्वम्।
- विध्ययुक्तत्वम्।
- अनुवादायुक्तत्वम्।
- त्यक्तपुनःस्वीकृतत्वम्।
- अश्लीलत्वम्।

अन्वितिः ४. रसदोषनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रसस्थायिसञ्चारिणां स्वशब्दवाच्यत्वम्, अनुभावविभावयोः कष्टकल्पनया व्यक्तिः।
- प्रतिकूलविभावादि-परिग्रहः, पुनः पुनः दीप्तिः अकाण्डे प्रथनम्, अकाण्डे छेदः।
- अङ्गस्य अतिविस्तृतिः, अङ्गिनः अननुसन्धानं, प्रकृतिविपर्ययः, अनङ्गस्याभिधानम्।
- दोषपरिहारोपायाः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मम्मटः, (2005), *काव्यप्रकाशः* (वामनझलकीकरप्रणीतटीकासहिता), नई दिल्ली : परिमल प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डे, डा. सुशीलकुमारः, & शर्मा, श्रीमायारामः, (1988), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. मिश्रः, डा. जयमन्तः, (2005), *काव्यात्ममीमांसा*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भारती।
3. हीरा, डा. राजवंश सहायः, (1988), *भारतीय साहित्यशास्त्रकोश*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
4. उपाध्यायः, बलदेवः, संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास (काव्यशास्त्रखण्डः), लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: संलक्ष्यक्रमव्यंग्यध्वनिः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे ध्वनेः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. ध्वनेःभेदानां ज्ञानप्रदानम्।
3. संलक्ष्यध्वनेः विषये विस्तृतपरिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे ध्वनेः सामान्यपरिचयं वक्ष्यन्ति।
2. ध्वनेः भेदान् निरूपयिष्यन्ति।
3. संलक्ष्यध्वनेः विषये विस्तृतविवेचनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	संलक्ष्यक्रमव्यंग्यध्वनिः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. दशभेदः संलक्ष्यक्रमध्वनिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- एवं साकल्येन दशभेदोऽयम्।
- नानार्थशब्दस्थले अर्थबोधः।
- नानार्थस्य शब्दस्य अप्राकरणिके अर्थे व्यञ्जना इति प्राचां सिद्धान्तखण्डनम्।
- जगन्नाथमते नानार्थस्थले अर्थप्रतीतिः।

अन्वितिः २. व्यञ्जनायाः स्थलम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगरूढिस्थले व्यञ्जना।
- संयोगः, विप्रयोगः, साहचर्यं, विरोधिता च।
- अर्थः, प्रकरणं, लिङ्गम्, अन्यशब्दस्य सन्निधिश्च।
- सामर्थ्यम्, औचिती, देशः, कालः, व्यक्तिः, स्वरादिः च।

अन्वितिः ३. शब्दशक्तिमूलः अलङ्कारध्वनिः वस्तुध्वनिश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अलङ्कारध्वनिः।

- ‘श्लेष-उपमाध्वन्योः भेदः।
- विरोधाभासध्वनिः, व्यतिरेकध्वनिश्च।
- शब्दशक्तिमूलवस्तुध्वनिः।

अन्वितिः ४. अर्थशक्तिमूलध्वनिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थशक्तिमूल-स्वतःसम्भविध्वनिभेदाः।
- अर्थशक्तिमूल-कविप्रौढोक्तिसिद्धध्वनिभेदाः।
- उभयशक्तिमूलः ध्वनिः।
- उभयशक्तिमूलध्वनेः शब्दशक्तिमूलकत्वविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जगन्नाथः, पं., & झा, पं. बदरीनाथः, (2016), *रसगङ्गाधरः* (द्वितीयाननस्य आरम्भतः ‘अभिधामूलध्वनिनिरूपणान्तं यावत्), वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डे, डा. सुशीलकुमारः, & शर्मा, श्रीमायारामः, (1988), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. मिश्रः, डा. जयमन्तः, (2005), *काव्यात्ममीमांसा*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भारती।
3. हीरा, डा. राजवंश सहायः, (1988), *भारतीय साहित्यशास्त्रकोश*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
4. उपाध्यायः, बलदेवः, संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास (काव्यशास्त्रखण्डः), लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: अनुमाने ध्वनेरन्तर्भावः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे अनुमानविषये ध्वनिविषये च सामान्यज्ञानप्रदानम्।
2. महिमभट्टसम्मतकाव्यानुमितिसिद्धान्तस्य परिज्ञापनम्।
3. ध्वनेः अनुमाने अन्तर्भावस्य परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ध्वनिखण्डनसाहित्यं परिज्ञास्यन्ति।
2. काव्यानुमानसिद्धान्तं परिज्ञास्यन्ति।
3. साध्यसाधनभावं परिज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. भ्रान्तिरपि सम्बन्धतः प्रमेति परिज्ञातुं समर्था भविष्यन्ति।
5. काव्यानुमितिलक्षणं परिज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	अनुमाने ध्वनेरन्तर्भावः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ध्वनिखण्डनपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्यक्तिविवेकस्य परिचयः।
- व्यक्तिविवेकस्य वैशिष्ट्यम्।
- महिमभट्टस्यशास्त्रवैदग्ध्यम्।
- काव्यानुमानसिद्धान्तः।

अन्वितिः २. ध्वनिलक्षणखण्डनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दखण्डनम्।
- क्रिया प्रवृत्तिनिमित्तम्।
- क्त्वाप्रत्ययस्य पौर्वकाल्यम्।
- अर्थनिरूपणम्।
- साध्यसाधनभावः।

अन्वितिः ३. अर्थस्य द्वैविध्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाच्यः अनुमेयश्च।
- अनुमितानुमेयार्थविषयः।
- रसस्य काव्यार्थत्वम्।
- स्थायिविभावादयः।
- भ्रान्तिरपि सम्बन्धतः प्रमा।

अन्वितिः ४. काव्यानुमितिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सतः त्रिधा अभिव्यक्तिः।
- असतः एका अभिव्यक्तिः।
- वाच्यार्थादन्तरिता प्रतीतिः।
- ध्वनिलक्षणे दश दोषाः।
- काव्यानुमितिलक्षणम्।

निर्धारिता: ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महिमभट्टः, *व्यक्तिविवेकः – प्रथमः विमर्शः (आदितः काव्यानुमितिपर्यन्तम्)*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डे, डा. सुशीलकुमारः, शर्मा, श्रीमायारामः, (1988), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. मिश्रः, डा. जयमन्तः, (2005), *काव्यात्ममीमांसा*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भारती।
3. हीरा, डा. राजवंश सहायः, (1988), *भारतीय साहित्यशास्त्रकोश*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
4. उपाध्यायः, बलदेवः, संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास (काव्यशास्त्रखण्डः), लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: काव्यशब्दस्वरूपम् (दण्डिभामहदृशा)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे दण्डिनः काव्यलक्षणकारणादीनां परिज्ञानम्।
2. दण्डिसम्मतं गुणानां स्वरूपज्ञानम्।
3. भामहदिशा साहित्यनिर्माणे व्याकरणस्य भूमिकाज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे दण्डिनः काव्यलक्षणकारणादीनां परिज्ञातुं समर्था भविष्यन्ति।
2. दण्डिसम्मतं गुणानां स्वरूपं वर्णयिष्यन्ति।
3. भामहदिशा साहित्यनिर्माणे व्याकरणस्य भूमिकां निरूपयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	काव्यशब्दस्वरूपम् (दण्डिभामहदृशा)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. काव्यशरीरम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ग्रन्थकर्तुः परिचयः मङ्गलाचरणञ्च।
- काव्यशरीरम्।
- महाकाव्यलक्षणम्।
- कथाख्यायिकयोः एकजातित्वम्।

अन्वितिः २. वाङ्मयं गुणाश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्विधं वाङ्मयम्।
- वैदर्भमार्गस्य गुणाः - १
    - श्लेषः।
    - प्रसादः।
    - समता।
    - माधुर्यम्।
    - सुकुमारता
- वैदर्भमार्गस्य गुणाः - २

- अर्थव्यक्तिः।
- उदारता।
- ओजः।
- कान्तिः।
- समाधिः।

- काव्यसम्पदः कारणं काव्याभ्यासस्य माहात्म्यं च।

अन्वितिः ३. शब्दविषयक-मतानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साहित्यनिर्माणे व्याकरणशास्त्रस्य भूमिका।
- शब्दविषये नैयायिकमतं तत्खण्डनञ्च।
- अप्रयुक्तशब्दानां प्रयोगनिषेधः।
- वार्त्तिकभाष्यानुसारि शब्दप्रयोगौचित्यम्।

अन्वितिः ३. शब्दप्रयोगविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूत्रानुसारं शब्दप्रयोगः।
- समासे प्रयोगविधिः।
- प्रत्ययान्तशब्दानां प्रयोगविधिः।
- णिजन्तप्रयोगविधिः।
- इमनिच्-ईयसुन् प्रत्यययोः प्रयोगचारुता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts):

1. दण्डिः, *काव्यादर्शः – प्रथमपरिच्छेदः सम्पूर्णः (१, २ श्रेयोऽङ्कः)*
2. भामहः, *काव्यालङ्कारः – षष्ठः परिच्छेदः सम्पूर्णः (३, ४ श्रेयोऽङ्कः)*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings):

1. हीरा, डा. राजवंश सहायः, (1967), भारतीय काव्यशास्त्र के प्रतिनिधि सिद्धान्त, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. डे, डा. सुशीलकुमारः, & शर्मा, श्रीमायारामः, (1988), संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
3. मिश्रः, डा. श्रीजयमन्तः, (2005), *काव्यात्ममीमांसा*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. काणः, पी. वी., & शास्त्री, डा. ईश्वर चन्द्रः, (2007), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: भोजसम्मता बाह्यालङ्काराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे भोजराजस्य परिज्ञानम्।
2. भोजसम्मतानाम् अलङ्काराणां परिज्ञानम्।
3. भोजप्रतिपादितानाम् अलङ्काराणां वैशिष्ट्यप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे भोजराजस्य परिचयं वक्ष्यन्ति।
2. भोजसम्मतानाम् अलङ्काराणां स्वरूपं प्रतिपादयिष्यन्ति।
3. भोजप्रतिपादितानाम् अलङ्काराणां वैशिष्ट्यं वर्णयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	भोजसम्मता बाह्यालङ्काराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शब्दालङ्कारनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सरस्वतीकण्ठाभरणस्य परिचयः।
- सरस्वतीकण्ठाभरणस्य वैशिष्ट्यम्।
- भोजदेवस्य शास्त्रवैदग्ध्यम्।
- शब्दालङ्कारसिद्धान्तः।

अन्वितिः २. सामान्यलक्षणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दालङ्कारप्रकाराः।
- बाह्यालङ्काराः।
- आभ्यन्तरालङ्काराः।
- जातिलक्षणम्।
- देशौचितीलक्षणम्।

अन्वितिः ३. वृत्तरीतिवृत्तिछायामुद्रादिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वृत्तप्रकाराः।
- रीतिप्रकाराः।
- वृत्तयस्तासां प्रकाराः च।
- छायाप्रकाराः।
- मुद्राप्रकाराः।
- उक्तिप्रकाराः।
- युक्तिप्रकाराः।
- भणितिप्रकाराः।
- गुम्फनप्रकाराः।
- शय्याप्रकाराः।

अन्वितिः ३. यमकादिपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यमकलक्षणम्।
- श्लेषलक्षणम्।
- अनुप्रासलक्षणम्।
- वृत्तेर्द्वादशभेदाः।
- चित्रस्य षोढात्वम्।
- गूढलक्षणभेदाः।
- प्रश्नोत्तरलक्षणम्।
- काव्यादिव्युत्पत्तिकारणम्।
- श्रव्यकाव्यलक्षणम्।
- दृश्यकाव्यलक्षणम्।
- चित्राभिनयवल्लक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भोजदेवः, *सरस्वतीकण्ठाभरणम् – शब्दालङ्कारनिर्णयो नाम द्वितीयः परिच्छेदः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. राजवंश सहाय हीरा, (1967), *भारतीय काव्यशास्त्र के प्रतिनिधि सिद्धान्त*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. डा. राजवंश सहाय हीरा, (1988), भारतीय साहित्यशास्त्र कोश, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
3. बलदेव उपाध्याय, *संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास (काव्यशास्त्रखण्ड)*, लखनऊ : उत्तरप्रदेशसंस्कृतसंस्थान।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: काव्यालंकारकारिकायां पाश्चात्त्यकाव्यशास्त्रे च प्रतिपादिताः सिद्धान्ताः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आधुनिकभारतीयकाव्यशास्त्रपम्परायाः ज्ञानम्।
2. पाश्चात्त्यविदुषां च काव्यसिद्धान्तस्य अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आधुनिकभारतीयकाव्यशास्त्रस्य परम्परां पाठयितुं प्रभविष्यन्ति।
2. रेवाप्रसादद्विवेदिनः काव्यसिद्धान्तं बोधयितुं समर्था भविष्यन्ति।
3. पाश्चात्यं काव्यसिद्धान्तं प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।
4. भारतीयया पाश्चात्यया च दृशा साहित्यस्य पर्यालोचने शक्ता भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	काव्यालंकारकारिकायां पाश्चात्त्यकाव्यशास्त्रे च प्रतिपादिताः सिद्धान्ताः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आधुनिकभारतीयकाव्यशास्त्रपरम्परा रेवाप्रसादद्विवेदी च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधुनिकभारतीयकाव्यशास्त्रपरम्परा।
- रेवाप्रसादद्विवेदिनः परिचयः।
- रेवाप्रसादद्विवेदिसम्मतं काव्यम्।
- काव्यस्य स्वरूपम्।
- काव्यस्य कारणम्।
- काव्यस्य प्रयोजनम्।
- साहित्यपदार्थः।
- षट् प्रस्थानानि।
- काव्यस्यात्मा अलंकारः।
- अलंकारस्यावाच्यता।
- रूपकादिभेदेन काव्यभेदः।
- वस्तुमात्रस्य द्वैविध्यम्- बाह्यं ज्ञानरूपं च।
- लिपि-भाषाभेदेन काव्यभेदः।
- काव्यस्य संगीताद् भेदः।
- काव्यस्य कविरसाभ्यां भेदः।

अन्वितिः २. शब्दार्थसम्बन्धाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दस्वरूपम्।
- अन्विताभिधानवादः।

- अभिहितान्वयवादः।
- अखण्डवाक्यार्थवादः।
- तत्समुच्चयवादः।
- स्फोटे शब्दत्वस्याभावः।
- परा-पश्यन्त्यादयो भेदाः।
- शब्दे अभिधादिशक्तीनामभावः।
- भाषास्वस्वरूपम्।
- काव्यकृष्णस्य मूर्तिर्भाषा।
- अर्थस्य स्वरूपम्।
- शब्दार्थयोर्ज्ञानात्मकः सम्बन्धः।
- रसस्वरूपम्।
- गुणस्वरूपम्।
- दोषस्वरूपम्।
- प्रमातृप्रमेययोरभेदः।
- श्रद्धायाः माहात्म्यम्।

अन्वितिः ३. पाश्चात्यविदुषां काव्यशास्त्रीयाः सिद्धान्ताः (क) श्रेयोऽङ्कः १

- प्लेटो-सिद्धान्तः।
- अरस्तू-सिद्धान्तः।
- लांजाइनस-सिद्धान्तः।
- होरेस-सिद्धान्तः।
- हीगेलसिद्धान्तः।
- शापेनहावर-सिद्धान्तः।

अन्वितिः ४. पाश्चात्यविदुषां काव्यशास्त्रीयाः सिद्धान्ताः प्रमुखा वादाश्च (ख) श्रेयोऽङ्कः १

- पाश्चात्यविदुषां सिद्धान्ताः।
    - सैमुअलडेनियल-सिद्धान्तः।
    - अलेक्जेण्डर-पोपसिद्धान्तः।
    - विलियमवर्ड्सवर्थ-सिद्धान्तः।
    - टीएस.इलियट-सिद्धान्तः.।
    - आई.ए.रिचर्डस्-सिद्धान्तः।
    - प्रमुखा वादाः।
    - आदर्शवादः।
    - स्वच्छन्दतावादः।
    - प्रतीकवादः।
    - बिम्बवादः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. रेवाप्रसाद द्विवेदी, *काव्यालंकारकारिका*।
2. *पाश्चात्यकाव्यशास्त्रसबद्धग्रन्थेभ्यः निर्धारितांशाः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. आनन्द कुमार श्रीवास्तव, (1990), *आधुनिक संस्कृत काव्यशास्त्र*, दिल्ली : इस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. डा. राजवंश सहाय हीरा, (1967), *भारतीय काव्यशास्त्र के प्रतिनिधि सिद्धान्त*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

3. डा. भगीरथ मिश्र, (2011), *पाश्चात्य काव्यशास्त्र (इतिहास, सिद्धान्त और वाद)*, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।
4. डा. मैथिलीप्रसाद भारद्वाज, (2011), *पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धान्त*, पंचकूला : हरियाणा साहित्य अकादमी।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: उपमालङ्कारसमीक्षा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे अप्पयदीक्षितस्य काव्यशास्त्रीयावदानस्य परिज्ञानम्।
2. चित्रमीमांसायां काव्यभेदानां परिज्ञानम्।
3. अलङ्कारेषु उपमायाः वैशिष्ट्यप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे अप्पयदीक्षितस्य काव्यशास्त्रीयावदानं वक्ष्यन्ति।
2. चित्रमीमांसायां काव्यभेदान् अवगमिष्यन्ति।
3. अलङ्कारेषु उपमायाः वैशिष्ट्यं प्रतिपादयितुं शक्ताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	उपमालङ्कारसमीक्षा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अलङ्कारपरम्परा अप्पयदीक्षितश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अलङ्कारपरम्परायाः विकासः।
- अप्पयदीक्षितस्य अलङ्कारपरम्परायां योगदानम्।
- चित्रमीमांसायाम् -
  - (क)मङ्गलाचरणम्।
  - (ख)काव्यसामान्यलक्षणम्।
  - (ग) काव्यभेदनिरूपणम्।

अन्वितिः २. उपमायाः व्यापकत्वं, विद्यानाथोक्तमुपमालक्षणखण्डनञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपमायाः सर्वालङ्काररूपता।
- प्राचीनाचार्यैः कृतम् उपमालक्षणम्।
- विद्यानाथोक्तम् उपमालक्षणम्।
- विद्यानाथस्य उपमालक्षणखण्डनम्।

अन्वितिः ३. स्वोक्तौ चक्रवर्तिसम्मतिप्रदर्शनं, रुद्रटभोजराजरुय्यकमतालोचनञ्च। श्रेयोऽङ्कः १

- स्वोक्तौ चक्रवर्तिसम्मतिप्रदर्शनम्।
- रुद्रटमतसमीक्षणम्।
- भोजराजमतसमीक्षणम्।
- रुय्यकमतसमीक्षणम्।

अन्वितिः ४. अप्पयदीक्षितमम्मटयोरुपमालक्षणं, उपमादोषाश्च। श्रेयोऽङ्कः १

- अप्पयदीक्षितोक्तम् उपमालक्षणं, तद्भेदाश्च।
- काव्यप्रकाशकृतभेदनिरूपणम्।
- उपमायाः त्रैविध्यम्।
- उपमादोषनिरूपणं तदपवादप्रदर्शनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अप्पयदीक्षितः, *चित्रमीमांसा (आदितः उपमालंकारप्रकरणं यावत्)*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. राजवंश सहाय हीरा, (1967), *भारतीय काव्यशास्त्र के प्रतिनिधि सिद्धान्त*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. डा. राजवंश सहाय हीरा, (1988), *भारतीय साहित्यशास्त्र कोश*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
3. बलदेव उपाध्याय, संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास (काव्यशास्त्रखण्ड), लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: वामनस्य काव्यशास्त्रीयचिन्तनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे वामनस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. काव्यशास्त्रस्य नूतनसिद्धान्तस्य ज्ञानप्रदानम्।
3. काव्यशास्त्रीयतत्त्वानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसाहित्यशास्त्रे वामनस्य सामान्यपरिचयं वक्ष्यन्ति।
2. काव्यशास्त्रस्य नूतनसिद्धान्तं निरूपयिष्यन्ति।
3. काव्यशास्त्रस्य तत्त्वानि प्रतिपादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	**वामनस्य काव्यशास्त्रीयचिन्तनम्**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वामनः, तद्ग्रन्थपरिचयश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वामनः तत्पूर्वपरम्परा।
- काव्यालङ्कारसूत्रवृत्तेः परिचयः।
- प्रयोजनस्थापना, अधिकारीचिन्ता।
- रीतिनिश्चयः।
- काव्याङ्गानि, काव्यविशेषश्च।

अन्वितिः २. दोषनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पददोषाः।
- पदार्थदोषाः।
- वाक्यदोषाः।
- वाक्यार्थदोषः।

अन्वितिः ३. गुणालङ्कारनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गुणसामान्यलक्षणम्।

- गुणालङ्कारयोर्भेदश्च।
- शब्दगुणाः।
- अर्थगुणाः।
- शब्दालङ्काराः।
- अर्थालङ्काराः।

अन्वितिः ४. कविसमयशब्दशुद्धिनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दशुद्धिनिरूपणम्।
- कविसमयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वामनः, (2016), *काव्यालङ्कारसूत्राणि* (कामधेनुटीकासहिता), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डे, डा. सुशीलकुमारः, & शर्मा, श्रीमायारामः, (1988), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. हीरा, डा. राजवंश सहायः, (1988), *भारतीय साहित्यशास्त्रकोश*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
3. मिश्रः, डा. जयमन्तः, (2005), *काव्यात्ममीमांसा*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भारती।
4. उपाध्यायः, बलदेवः, *संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास (काव्यशास्त्रखण्डः)*, लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

चितस्वशास्त्रविषयक-पाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1)

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.1: काव्यशास्त्रपरम्परायां काव्यानुशासनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राचीनकाव्यशास्त्रपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. काव्यशास्त्रीयतत्त्वानां परिचयप्रदानम्।
3. काव्यशास्त्रे नूतनचिन्तनं प्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीनकाव्यशास्त्रपरम्परायाः सामान्यपरिचयं वक्ष्यन्ति।
2. काव्यशास्त्रीयतत्त्वानि ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. काव्यशास्त्रे नूतनचिन्तनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.1	काव्यशास्त्रपरम्परायां काव्यानुशासनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम्(Details of Course)

अन्वितिः १. काव्यलक्षणकारणादीनां निरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हेमचन्द्रस्य परिचयः।
- काव्यानुशासनस्य सामान्यपरिचयः।
- काव्यप्रयोजनम्।
- काव्यकारणम्, काव्यलक्षणम् च।
- गुणदोषालङ्काराणां लक्षणं रसोपकारकत्वं च।
- शब्दाः, अर्थाः, शक्तयः।

अन्वितिः २. रसस्वरूपनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रसलक्षणम्।
- नवरसाः।
- स्थायिभावाः।
- व्यभिचारिभावाः।
- सात्त्विकभावाः।

- रसाभासः।

अन्वितिः ३. दोषनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रसदोषाः।
- पददोषाः।
- वाक्यदोषाः।
- पदवाक्यदोषाः।
- अर्थदोषाः।

अन्वितिः ४. गुणनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गुणभेदाः।
- माधुर्यगुणः, तद्व्यञ्जकाश्च।
- ओजोगुणः, तद्व्यञ्जकाश्च।
- प्रसादगुणः।
- गुणानामन्यथात्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/RecommendedReadings/Texts)

1. हेमचन्द्रः, (2001), *काव्यानुशासनम्(प्रथमतः चतुर्थाध्यायपर्यन्तम्)*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. राजवंश सहाय हीरा, (1988), *भारतीय साहित्यशास्त्र कोश*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. डा. सुशीलकुमार डे, (1988), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
3. डा. ब्रह्ममित्र अवस्थी, (1989), *अलंकारकोशः*, दिल्ली : इन्दु प्रकाशनम्।
4. पी. वी. काणे, (2007), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.2: अभिनवकाव्यशास्त्रम् - अभिनवकाव्यालङ्कारसूत्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आधुनिककाव्यशास्त्रपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. आधुनिककाव्यशास्त्रीयतत्त्वानां परिचयप्रदानम्।
3. काव्यशास्त्रे नूतनचिन्तनं प्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरंछात्राः :-

1. आधुनिककाव्यशास्त्रपरम्परायाः सामान्यपरिचयं करिष्यन्ति।
2. आधुनिककाव्यशास्त्रीयतत्त्वानि ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. काव्यशास्त्रे नूतनं चिन्तनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.2	अभिनवकाव्यशास्त्रम् - अभिनवकाव्यालङ्कारसूत्रम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ग्रन्थकारस्य परिचयःकाव्यस्वरूपनिरूपणं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- राधावल्लभत्रिपाठिनः व्यक्तित्वम्।
- राधावल्लभत्रिपाठिनः कृतित्वम्।
- काव्यलक्षणनिरूपणम्।
- काव्यप्रयोजननिरूपणम्।
- काव्यकारणनिरूपणम्।
- काव्यभेदाः।

अन्वितिः २. शब्द-शास्त्र-अलङ्कारनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दस्वरूपम्, तद्व्यापाराश्च।
- शास्त्रनिर्णयः।
- अलङ्कारस्वरूपविवेचनम्।
- कविव्यापारसमीक्षणम्।

अन्वितिः ३. अलम्भावनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अलम्भावनिरूपणम्।

- अलङ्कारविभागः।
- आभ्यान्तरालङ्काराः।
- बाह्यालङ्काराः।
- लयः।

अन्वितिः ४. काव्यविधा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्विविधं काव्यम्।
- खण्डकाव्यम्, गीतकाव्यम्।
- मुक्तकम्, गजलगीतिः, समस्या।
- गद्यकाव्यभेदाः।
- दृश्यकाव्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/RecommendedReadings/Texts)

1. राधावल्लभत्रिपाठिः, (2005), *अभिनवकाव्यालङ्कारसूत्रम् (स्वोपज्ञकारिकावृत्तिसंवलितम्)*, वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. आनन्द श्रीवास्तव, (1990), आधुनिक संस्कृत काव्यशास्त्र, दिल्ली : इंस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. डा. रमाकान्त पाण्डेयः, (2009), *आधुनिकसंस्कृतकाव्यशास्त्रसमीक्षणम्*, जयपुर : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
3. डा. स्मिता अग्रवाल, (2018), *आर्वाचीन संस्कृत काव्य एवं काव्यशास्त्र*, इलाहाबाद : अक्षयवट प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.3: आधुनिककाव्यशास्त्रम् - अभिराजयशोभूषणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वर्तमानकाव्यशास्त्रपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. काव्यशास्त्रस्य नूतनतत्त्वानां परिचयप्रदानम्।
3. लौकिककाव्यविधानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वर्तमानकाव्यशास्त्रपरम्परायाः सामान्यपरिचयं करिष्यन्ति।
2. काव्यशास्त्रस्य नूतनतत्त्वानानि निरूपयिष्यन्ति।
3. लौकिककाव्यविधानां परिचयप्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.3	आधुनिककाव्यशास्त्र-परम्परायाम् - अभिराजयशोभूषणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आधुनिककाव्यशास्त्रपरम्परा अभिराजयशोभूषणं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधुनिककाव्यशास्त्रपरम्परा।
- अभिराजराजेन्द्रमिश्रस्य तद्ग्रन्थस्य च सामान्यपरिचयः।
- मङ्गलाचरणम्, काव्यप्रशंसा च।
- काव्यप्रयोजनम्, काव्यहेतुश्च।
- काव्यलक्षणम्, काव्यशाखाश्च।

अन्वितिः २. शब्दार्थशक्तिस्वरूपनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दार्थस्वरूपम्।
- अभिधा, लक्षणा।
- व्यञ्जना- शाब्दी, आर्थी च।
- तात्पर्यवृत्तिः।
- रीति-वृत्ति-गुणाः।
- अलङ्कारनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. आत्मतत्त्वनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रसतत्त्वम्।
- अलङ्कारतत्त्वम्।
- रीतितत्त्वम्।
- वक्रोक्तितत्त्वम्।
- औचित्यतत्त्वम्।
- ध्वनितत्त्वम्।

अन्वितिः ४. काव्यविधानिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दृश्यकाव्यम् -
    - नाटकम्।
    - प्रकरणम्।
    - नाटिका।
- श्रव्यकाव्यम् -
    - पद्यभेदाः।
    - प्रबन्धकाव्यम्।
    - महाकाव्यम्।
    - खण्डकाव्यम्।
    - गीतकाव्यम्।
- गद्यकाव्यम् -
    - गद्यभेदाः।
    - कथा।
    - आख्यिका।
    - उपन्यासः।
    - कथानिका।
    - लघुकथा।
- गीतप्रकरणम् -
    - गीतलक्षणम्।
    - शास्त्रीयगीतम्।
    - लौकिकगीतम्।
    - गजलिका।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अभिराजराजेन्द्रमिश्रः, (2006), *अभिराजयशोभूषणम्*, इलाहाबाद : वैजयन्तप्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. आनन्द श्रीवास्तव, (1990), आधुनिक संस्कृत काव्यशास्त्र, दिल्ली : इंस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. डा. रमाकान्त पाण्डेयः, (2009), *आधुनिकसंस्कृतकाव्यशास्त्रसमीक्षणम्*, जयपुर : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
3. डा. स्मिता अग्रवाल, (2018), *आर्वाचीन संस्कृत काव्य एवं काव्यशास्त्र*, इलाहाबाद : अक्षयवट प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2)

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.1: आधुनिककाव्यशास्त्रम् - त्रिवेणिका

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. काव्यशास्त्रपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।
2. शब्दशक्तिविषये विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. काव्यशास्त्रविषये चिन्तनशक्तेः विकासः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. काव्यशास्त्रपरम्परायाः परिचयप्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. शब्दशक्तिविषये विशिष्टं प्रतिपादनं करिष्यन्ति।
3. काव्यशास्त्रविषये चिन्तनशक्तेः विकासो भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.1	आधुनिककाव्यशास्त्रम् - त्रिवेणिका	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अभिधाप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिवेणिकाभिधआनस्यौचित्यम्।
- काव्ये त्रयोऽर्थाः।
- वृत्तिविषयभूतार्थाः।
- सङ्केतग्रहकारणा तस्या भेदाश्च।
- उदाहरणानां समीक्षा।
- शक्तिग्राहकप्रकरणम्।
- शक्तिनियामकानि।

अन्वितिः २. लक्षणा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लक्षणालक्षणम्।
- लक्षणाभेदाः।
- फलवतीजहल्लक्षणाया उदाहरणानां विश्लेषणम्।
- फलवत्यजहल्लक्षणाया उदाहरणानां समीक्षा।

- फलवतीजहदजहल्लक्षणाया उदाहरणानि।
- फलवतीसारोपाध्यवसानयोः निरूपणम्।
- फलवती शुद्धा गौणी च।

अन्वितिः ३. निरूढालक्षणा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निरूढा जहल्लक्षणा।
- निरूढा जहदजहल्लक्षणा।
- लक्षणाप्रयोजकसम्बन्धः।
- संयोगः।
- समवायः।
- विशिष्टबुद्धियोगः।

अन्वितिः ४. वृन्दावनेश्वरीप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गौणीलक्षणायां विशेषः।
- सादृश्यसमीक्षा।
- व्यञ्जना।
- शब्दावयवाश्रया।
- लक्षणाश्रया।
- व्यञ्जनाश्रया।
- काव्यभेदाः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आशाधरभट्टः, (1925), *त्रिवेणिका(सम्पूर्णम्)*, बनारस सिटी : जयकृष्णदास गुप्ता।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. राजवंश सहाय हीरा, (1988), *भारतीय साहित्यशास्त्र कोश*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. डा. सुशीलकुमार डे, (1988), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
3. डा. ब्रह्ममित्र अवस्थी, (1989), *अलंकारकोशः*, दिल्ली : इन्दु प्रकाशनम्।
4. डा. जयमन्तः मिश्रः, (2005), *काव्यात्ममीमांसा*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भारती।
5. पी. वी. काणे, (2007), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.2: विशिष्टकाव्यशास्त्रम् - शृङ्गारप्रकाशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. काव्यशास्त्रपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।
2. नूतनसिद्धान्तानां ज्ञानप्रदानम्।
3. भोजराजस्य साहित्यशास्त्रीययोगदानस्य परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. काव्यशास्त्रपरम्परायाः परिचयप्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. नूतनसिद्धान्तानां विशिष्टं प्रतिपादनं करिष्यन्ति।
3. भोजराजस्य साहित्यशास्त्रीययोगदानस्य परिचयमाप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.2	विशिष्टकाव्यशास्त्रम् - शृङ्गारप्रकाशः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम्(Details of Course)

अन्वितिः १. भोजराजः शृङ्गारप्रकाशश्च। श्रेयोऽङ्कः १

- प्राचीनकाव्यशास्त्रपरम्परायाः, भोजराजस्य च परिचयः।
- शृङ्गारप्रकाशस्य सामान्यपरिचयः।
- दोषाः- पददोषाः, वाक्यदोषाः।
- गुणाः- शब्दगुणाः, अर्थगुणाः।
- दोषगुणाः।
- शब्दब्रह्मणश्चतस्रोऽवस्था वैखरी-सूक्ष्मा।
- प्रत्यक्षभेदाः- आत्मप्रत्यक्षम्, मनःप्रत्यक्षम्, इन्द्रियप्रत्यक्षम्, छायातमः पदार्थः।

अन्वितिः २. अलङ्कारयोगः। श्रेयोऽङ्कः १

- बाह्यालङ्काराः (शब्दालङ्काराः)
- आन्तरा अलङ्काराः (अर्थालङ्काराः)
- बाह्याभ्यन्तरालङ्काराः (उभयालङ्काराः)

अन्वितिः ३. रसावियोगः (रसालङ्कारसङ्करपर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- रसः प्रेमा च।
- भावाः।
- गुणरसादीनामलङ्कारत्वम्।
- गुणालङ्कारभेदः।
- विभावद्वैविध्यम्।
- भावेभ्यो रसनिष्पत्तिः।
- रसेभ्यो रसनिष्पत्तिः।
- रसा अष्टवेवेति न नियमः।
- सर्वेषामेव भावानां न रसत्वम्।
- अलङ्कारसङ्करः, रसालङ्कारसङ्करः।

अन्वितिः ४. रतिप्रकाशनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्मश्रृङ्गारः।
- अर्थश्रृङ्गारः।
- कामश्रृङ्गारः।
- मोक्षश्रृङ्गारः।
- रतिप्रीतिहर्षादयः भावाः।
- रतेष्टौ प्रकाराः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भोजराजः, (2013), श्रृङ्गारप्रकाशः(1,2,3,5 प्रकाशाः) वाराणसी : कालिदास संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. राजवंश सहाय हीरा, (1988), *भारतीय साहित्यशास्त्र कोश*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. डा. सुशीलकुमार डे, (1988), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
3. डा. ब्रह्ममित्र अवस्थी, (1989), *अलंकारकोशः*, दिल्ली : इन्दु प्रकाशनम्।
4. डा. जयमन्तः मिश्रः, (2005), *काव्यात्ममीमांसा*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भारती।
5. पी. वी. काणे, (2007), *संस्कृतकाव्यशास्त्र का इतिहास*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.3: आधुनिककाव्यशास्त्रपरम्परायाम् - काव्यदर्पणः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आधुनिककाव्यशास्त्रपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।
2. नूतनकाव्यशास्त्रीयसिद्धान्तानां ज्ञानप्रदानम्।
3. राजचूडामणिदीक्षितस्य साहित्यशास्त्रीययोगदानस्य परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आधुनिककाव्यशास्त्रपरम्परायाः परिचयप्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. नूतनकाव्यशास्त्रीयसिद्धान्तानां विशिष्टं प्रतिपादनं करिष्यन्ति।
3. राजचूडामणिदीक्षितस्य साहित्यशास्त्रीययोगदानं निरूपयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.3	**आधुनिककाव्यशास्त्र-परम्परायाम् - काव्यदर्पणः**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम्(Details of Course)

अन्वितिः १. राजचूडामणिदीक्षितः, तद्ग्रन्थश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधुनिककाव्यशास्त्रपरम्परायाः, राजचूडाणिदीक्षितस्य च परिचयः।
- काव्यदर्पणस्य सामान्यपरिचयः।
- मङ्गलाचरणम्।
- काव्यप्रयोजनम्।
- काव्यकारणम्।
- काव्यलक्षणम्।
- काव्यभेदाः।

अन्वितिः २. शब्दार्थशक्तिनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दार्थभेदाः।
- सङ्केतग्रहणम्।
- अभिधालक्षणम्।
- अभिधाभेदाः।

अन्वितिः ३. लक्षणाप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लक्षणालक्षणम्।
- रूढिः, प्रयोजनवती।
- शुद्धा, गौणी।
- जहल्लक्षणा, अजहल्लक्षणा, जहदजहल्लक्षणा।
- सारोपा, साध्यवसाना।
- उदाहरणानां समीक्षा।

अन्वितिः ४. व्यञ्जनाप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लक्षणामूलाव्यञ्जना।
- अभिधाया।
- अभिधामूलाव्यञ्जना।
- संयोगादीनां निरूणम्।
- आर्थीव्यञ्जना।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. राजचूडामणिदीक्षितः, (2013), काव्यदर्पणः(1,2 उल्लासौ) नई दिल्ली : न्यूभारतीय बुक कार्पोरेशन्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. आनन्द श्रीवास्तव, (1990), *आधुनिक संस्कृत काव्यशास्त्र*, दिल्ली : इंस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. डा. रमाकान्त पाण्डेयः, (2009), *आधुनिकसंस्कृतकाव्यशास्त्रसमीक्षणम्*, जयपुर : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
3. डा. स्मिता अग्रवाल, (2018), *आर्वाचीन संस्कृत काव्य एवं काव्यशास्त्र*, इलाहाबाद : अक्षयवट प्रकाशन।

नाट्यवर्गः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: भारतीयनाट्यपरम्परा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयनाट्यपरम्परापरिज्ञापनम्।
2. रङ्गमण्डपनिर्माणविधेः परिज्ञानम्।
3. नाट्यप्रयोगविधेः परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयनाट्यपरम्परां परिज्ञास्यन्ति।
2. रङ्गमण्डपनिर्माणविधिं वक्ष्यन्ति।
3. नाट्यप्रयोगविधिम् अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	भारतीयनाट्यपरम्परा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. नाट्यशास्त्रोत्पत्तिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाट्यशास्त्रकर्तुः परिचयः।
- मुनीनां प्रश्नः नाट्योत्पत्तिश्च।
- नाट्यग्रहणार्थं पुत्रशतोत्पत्तिः।
- कैशिकीवृत्तिप्रयोगाय अप्सरसः।

अन्वितिः २. नाट्यस्य प्रथमप्रयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नान्दीप्रयोगः नाट्योपकरणप्रदानञ्च।
- नाट्यप्रयोगः विघ्नोत्पत्तिश्च।
- जर्जरमहत्त्वं नाट्यमण्डपरक्षणञ्च।
- नाट्यप्रयोजनं नाट्यपूजा च।

अन्वितिः ३. नाट्यमण्डपनिर्माणविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाट्यगृहस्य परिमाणम्।

- मध्यमनाट्यगृहस्य प्राशस्त्यम्।
- मनुष्याणां कृते उद्दिष्टस्य नाट्यमण्डपस्य निर्माणविधिः।
- नाट्यभूमिपूजनम्।

अन्वितिः ४. रङ्गमञ्चनिर्माणविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नेपथ्यगृहनिर्माणम्।
- नाट्यमण्डपे स्तम्भस्थापनम्।
- स्तम्भोत्थापने दोषाः।
- मत्तवारणी, रङ्गशीर्षं, रङ्गपीठम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पुनी, एन.पी., (2009), *भरतमुनिकृतं नाट्यशास्त्रम् (प्रथमद्वितीयाध्यायौ)*, दिल्ली : एन.बी.बी.सी प्रकाशक एवं वितरक।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, डा. रामसागर, (1994), *संस्कृतनाट्यकोश*, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
2. मुसलगांवकर, केशव राव, (2003), *संस्कृत नाट्य-मीमांसा*, दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
3. द्विवेदी, डा. पारसनाथ, (2004), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: आङ्गिकः अभिनयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयनाट्यशास्त्रानुसारम् अभिनयकौशलस्य परिचयप्रदानम्।
2. अखिलाङ्गिकाभिनयस्य परिज्ञानम्।
3. अभिनयकौशलेन स्वजीवनस्य विकासः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयनाट्यशास्त्रानुसारम् अभिनयकौशलं प्रदर्शयिष्यन्ति।
2. अखिलाङ्गिकाभिनयं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. अभिनयकौशलेन स्वजीवनस्याभिवृद्धिं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	आङ्गिकः अभिनयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अभिनयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अभिनयशब्दस्य निर्वचनम्।
- अभिनयस्य भेदाः।
- आङ्गिकाभिनयस्य त्रैविध्यम्।
- षडङ्गः नाट्यसङ्ग्रहः।
- त्रयोदशविधं शिरःकम्पनम्।

अन्वितिः २. शिरःकम्पनं दृष्टिश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शिरःकम्पनविधिः, स्त्रीणां निहञ्चितशिरःकम्पनम्।
- सप्तत्रिंशद् दृष्टिप्रकाराः।
- दृष्टिप्रकाराणां लक्षणम्।
- चिन्तादिव्यभिचारिभावेषु दृष्टिप्रकाराः।
- रसाभिव्यञ्जने दृष्टिप्रकाराः अक्षितारका च।

अन्वितिः ३. नेत्राभिनयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रसभावानुगुणम् अक्षितारकविधिः।
- अवस्थानुगुणं भ्रुकुटिसञ्चारविधिः।
- भ्रुकुटिचालनप्रयोजनम्।
- नासिकायाः षड्विधावस्था।
- नासिकाविनियोगप्रकारः।

अन्वितिः ४. गण्डोष्ठग्रीवानां सञ्चालनविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गण्डस्य भेदाः अवस्थानुगुणं तत्सञ्चालनञ्च।
- ओष्ठलक्षणं तस्याभिनयश्च।
- मुखरागाः तेषां प्रयोगाश्च।
- ग्रीवा, अवस्थानुगुणं तत्कर्मविधानञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पुनी, एन.पी., (2009), *भरतमुनिकृतं नाट्यशास्त्रम् (प्रथमद्वितीयाध्यायौ)*, दिल्ली : एन.बी.बी.सी प्रकाशक एवं वितरक।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, डा. रामसागर, (1994), *संस्कृतनाट्यकोश*, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
2. मुसलगांवकर, केशव राव, (2003), *संस्कृत नाट्य-मीमांसा*, दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
3. द्विवेदी, डा. पारसनाथ, (2004), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: शूद्रकस्य भट्टनारायणस्य च नाट्यसाहित्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयनाट्यपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।
2. भट्टनारायणशूद्रकयोः नाट्यकौशलस्य ज्ञानम्।
3. ऐतिहासिक-सामाजिकनाट्यकौशलस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ऐतिहासिक-सामाजिकनाट्यकौशलं वर्णयिष्यन्ति।
2. भारतीयनाट्यपरम्परायाः परिचयं प्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. भट्टनारायणशूद्रकयोः नाट्यकौशलस्य विषये वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	शूद्रकस्य भट्टनारायणस्य च नाट्यसाहित्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. नाटकपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेणीसंहारस्य परिचयः।
- वेणीसंहारस्य इतिवृत्तम्।
- वेणीसंहारस्य वैशिष्ट्यम्।
- भट्टनारायणस्य रचनावैदग्ध्यम्।
- भीमस्य कोपः।
- युद्धघटनावर्णनम्।
- मृत्युज्ञापनम्।

अन्वितिः २. युद्धभूमिवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुर्योधनवृत्तान्तः।
- दुर्योधनस्य पितृसङ्गमः।
- वेणीसंहरणम्।

अन्वितिः ३. मृच्छकटिकस्येतिवृत्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मृच्छकटिकस्य परिचयः।
- मृच्छकटिकस्य वैशिष्ट्यम्।
- शूद्रकस्य रचनावैदग्ध्यम्।
- अलङ्कारन्यासः।
- द्यूतकरसंवाहकः।
- सन्धिच्छेदः।
- मदनिका-शर्विलकौ।
- दुर्दिनम्।

अन्वितिः ४. व्यवहारसंहारादिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रवहणविपर्ययः।
- आर्यकापहरणम्।
- वसन्तसेनामोटनम्।
- व्यवहारः।
- संहारः।
- मृच्छकटिकस्य नाटकसङ्कल्पः काव्यत्वञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भट्टनारायणः, *भट्टनारायणप्रणीतं वेणीसंहारम्* (सम्पूर्ण), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. शूद्रकः, *शूद्रकप्रणीतं मृच्छकटिकम्* (सम्पूर्ण), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, डा. रामसागर, (1994), *संस्कृतनाट्यकोश*, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
2. ऋषिः, उमाशंकरः, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
3. मुसलगांवकर, केशव राव, (2003), *संस्कृत नाट्य-मीमांसा*, दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
4. द्विवेदी, डा. पारसनाथ, (2004), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: धनञ्जयसम्मतानि दशरूपकाणि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. रूपकसाहित्यस्य परम्परायाः परिचयप्रदानम्।
2. रूपकस्य भेद-परिभाषादीनां परिज्ञानम्।
3. नायकप्ररोचनादीनां ज्ञानम्।
4. रसभावादीनां परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. रूपकसाहित्यस्य परम्परायाः परिचयं दातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. रूपकस्य भेद-परिभाषादीनां विवेचनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. नायकप्ररोचनादीनां वर्णनं कर्तुं प्रभविष्यन्ति।
4. रसभावादीनां विषयं वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	**धनञ्जयसम्मतानि दशरूपकाणि**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. रूपकसाहित्यपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संस्कृतरूपकाणाम् उत्पत्तिः विकासश्च।
- प्राचीनरङ्गमञ्चः।
- दशरूपकस्य परिचयः।
- दशरूपकस्य वैशिष्ट्यम्।
- धनञ्जयस्य नाट्यवैदग्ध्यम्।

अन्वितिः २. रूपकस्योद्देश्यपरिभाषादि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- इतिवृत्तभेदाः।
- पञ्च सन्धयः।
- अर्थोपक्षेपकाः।
- सर्वश्राव्यादयः।
- आकाशभाषितवैशिष्ट्यम्।

अन्वितिः ३. नायकलक्षणप्रोचनादि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नायकभेदाः।
- नायिकाभेदाः।
- रसस्य काव्यार्थत्वम्।
- कैशिक्यादिवृत्तयः।
- निर्गमप्रकरणनाटिकाः।
- भाणादि-ईहामृगान्तरूपकाणि।

अन्वितिः ४. रसभावादिप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आलम्बनोद्दीपनादिविभावाः।
- अनुभावसात्त्विकसञ्चारिभावाः।
- रसास्वादलक्षणम्।
- भक्त्यादीनां रसादौ अन्तर्भावः।
- रूपकविषयोपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. धनञ्जयः, *दशरूपकम्* (सम्पूर्ण), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, डा. रामसागर, (1994), संस्कृतनाट्यकोश, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
2. ऋषिः, उमाशंकरः, (2000), संस्कृत साहित्य का इतिहास, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
3. मुसलगांवकर, केशव राव, (2003), संस्कृत नाट्य-मीमांसा, दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
4. द्विवेदी, डा. पारसनाथ, (2004), नाट्यशास्त्र का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: भासस्य भवभूतेश्च नाट्यरचनाकौशलम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भवभूतेः नाट्यकौशलस्य ज्ञानम्।
2. उत्तररामचरितस्य विषयवस्तूनां परिज्ञानम्।
3. भासस्य नाट्यकौशलस्य परिज्ञानम्।
4. स्वप्नवासवदत्तस्य विषयवस्तूनां ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भवभूतेः नाट्यकौशलम् अवगमिष्यन्ति।
2. उत्तररामचरितस्य परिचयं वक्ष्यन्ति।
3. भासस्य नाट्यकौशलं प्रदर्शयिष्यन्ति।
4. स्वप्नवासवदत्तस्य विषयं प्रतिपादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	भासस्य भवभूतेश्च नाट्यरचनाकौशलम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. रूपकसाहित्यपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उत्तररामचरितस्य परिचयः।
- उत्तररामचरितस्य वैशिष्ट्यम्।
- भवभूतेः नाट्यवैदग्ध्यम्।
- नाट्ये करुणरसस्य स्थानम्।

अन्वितिः २. चित्रदर्शनादिविषयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्रदर्शनस्येतिवृत्तम्।
- पञ्चवटीप्रवेशस्येतिवृत्तम्।
- छायायाः इतिवृत्तम्।
- कौसल्याजनकयोगस्येतिवृत्तम्।
- कुमारविक्रमकथायाः इतिवृत्तम्।

- कुमारप्रत्यभिज्ञानस्येतिवृत्तम्।
- सम्मेलनस्येतिवृत्तम्।
- करुणस्य हृदयसंवेदनस्येतिवृत्तम्।

अन्वितिः ३. भासरूपकसम्प्रदायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वप्नवासवदत्तस्य परिचयः।
- स्वप्नवासवदत्तस्य वैशिष्ट्यम्।
- भासस्य नाटकरचनापाटवम्।
- प्रथमाङ्कस्येतिवृत्तम्।
- द्वितीयाङ्कस्येतिवृत्तम्।
- तृतीयाङ्कस्येतिवृत्तम्।

अन्वितिः ४. उदयनविवाहादिप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्थाङ्कस्येतिवृत्तम्।
- पञ्चमाङ्कस्येतिवृत्तम्।
- षष्ठाङ्कस्येतिवृत्तम्।
- नाट्ये शृङ्गारस्य स्थानम्।
- उत्तररामचरितस्वप्नवासवदत्तयोः वैशिष्ट्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भवभूतिः, *उत्तररामचरितम्*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. भासः, *स्वप्नवासवदत्ता*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत अकादमी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषिः, उमाशंकरः, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
2. मुसलगांवकर, केशव राव, (2003), *संस्कृत नाट्य-मीमांसा*, दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
3. द्विवेदी, डा. पारसनाथ, (2004), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: धीरनैषधम् (रामावतारशर्मणः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. रामावतारशर्मणः व्यक्तित्वस्य कृतित्वस्य च ज्ञानम्।
2. धीरनैषधे नलस्य व्यक्तित्वस्य परिज्ञानम्।
3. साहित्ये नलदमयन्त्योः चरितस्य वैशिष्ट्यज्ञापनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. रामावतारशर्मणः व्यक्तित्वस्य कृतित्वस्य च परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. धीरनैषधे नलस्य व्यक्तित्वं वर्णयिष्यन्ति।
3. साहित्ये नलदमयन्त्योः चरितस्य वैशिष्ट्यं निरूपयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	धीरनैषधम् (रामावतारशर्मणः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ग्रन्थकर्तुः परिचयो नलेन राजहंसस्य मोक्षश्च (प्रथमाङ्कः) **श्रेयोऽङ्कः १**

- नान्दी।
- प्रस्तावना।
- नलेन श्रुतशीलसंप्राप्तस्य दमयन्त्याश्चित्रस्य दर्शनम्।
- नलस्योपवनविहारः।
- राजहंसस्य ग्रहणम्।
- राजहंसस्य मोक्षः।

अन्वितिः २. नलदमयन्त्योः पूर्वरागः दमयन्त्यै कलेः संकल्पश्च (२-३ अङ्कौ) **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रवेशकः।
- विरहिण्याः दमयन्त्याः शाण्डिल्यप्रेषितेन जलेनाभिषेकः।
- दमयन्त्याः कमलां प्रति स्वप्नवृत्तान्तस्य कथनम्।
- दमयन्त्याः मूर्छा।
- दमेन दमयन्त्याः रक्षाविधिः।
- भीमस्य विष्णुपूजनाय गमनम्।

- इन्द्रस्य दमयन्तीं प्रत्युनुरागस्तद्विषादश्च।
- दमयन्त्याः स्वमित्रे नले अनुरागं ज्ञातवतः इन्द्रस्य प्रसादः।
- गर्भाङ्कः।
- कलिदुर्विलसितमिति गर्भाङ्केन सूचितो दमयन्तीप्राप्तये कलेः संकल्पः।

अन्वितिः ३. दमयन्तीस्वयंवरं प्रति प्रस्थितेन नलेन सह लोकपालानां समागमो दमयन्त्या गौरीपूजनं च (४-५ अङ्कौ) **श्रेयोऽङ्कः १**

- विष्कम्भकः।
- तपस्विभिर्यागस्यारम्भः।
- दमयन्त्या विप्रलम्भावस्थायाः चित्रस्य दर्शनेन नलस्य विरहातिशयः।
- नलस्य समन्त्रकेण बाणेन तपस्विमखे विघ्नविधायिनां रक्षसां वधः।
- नलस्य पुनर्मदनबाधया मूर्छा।
- लोकपालानामागमनम्।
- नलरूपस्य मायाविनः असुरस्य तिरोधानम्।
- लोकपालेष्वन्यतमस्य वरणाय संदिष्टाया अपि दमयन्त्या नलमेव वरीतुं संकल्पः।
- दूत्यसमये अनुभूतायाः दमयन्त्याः दशायाः स्मरणेन नलस्य विषादः।
- दमयन्त्या गौर्याः पूजनं, नलपारुष्येण तस्या मूर्छा, नलस्पर्शेन चेतनाया अधिगमश्च।
- स्वयंवरस्योद्घोषणा।

अन्वितिः ४. दमयन्त्याः मानः, नलदमयन्त्योः पुनर्मेलनं च (६-७ अङ्कौ) **श्रेयोऽङ्कः १**

- नलदमयन्त्योः विवाहसमये विदूषकस्य मोदकप्रमोदः।
- नलस्य गृहे स्वस्याः कौमारदशायाश्चित्रं विलोकितवत्या नलस्य नायिकान्तरानुरागमनुमितवत्या दमयन्त्या मानः।
- नलेन दमयन्त्याः प्रसादनम्।
- नलस्य राज्ये दाहादय उत्पाताः।
- गर्भाङ्कः।
- पुष्करेण द्यूते नलस्य पराजयः।
- दमयन्तीं परित्यक्तवता कर्कोटकनाग-दंशविरूपेण नलेन पराजितस्य ऋतुपर्णस्य सारथ्यम्।
- विष्णोः सरस्वत्याश्च प्रसादेन नारदजलाभिषेकविगतवैरूप्यस्य नलस्य दारकाद्वयसहितया दमयन्त्या समागमः पुनः स्वराज्यस्य लाभश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शर्मा, रामावतारः, *धीरनैषधम्* (सम्पूर्णम्)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषिः, उमाशंकरः, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
2. मुसलगांवकर, केशव राव, (2003), *संस्कृत नाट्य-मीमांसा*, दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
3. द्विवेदी, डा. पारसनाथ, (2004), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: जीमूतवाहनस्य परोपकारभावः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. नाट्यपरम्परायाः उत्पत्तेः विकासस्य च सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. नाट्यपरम्परायां श्रीहर्षयोगदानस्य परिज्ञानम्।
3. जीमूतवाहनस्य परोपकारभावावबोधनम्।
4. मलयवतीजीमूतवाहनयोः परस्परानुरागविषये परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. नाट्यपरम्परायाः उत्पत्तेः विकासस्य च परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. नाट्यपरम्परायां श्रीहर्षस्य महत्त्वविषये ज्ञानम् अवाप्स्यन्ति।
3. जीमूतवाहनस्य परोपकारभावानाम् अवगमिष्यन्ति।
4. मलयवतीजीमूतवाहनयोः परस्परानुरागविषये वर्णयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	जीमूतवाहनस्य परोपकारभावः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. नाट्यसाहित्यपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाट्यपरम्परायाः उत्पत्तिः विकासश्च।
- नाट्यपरम्परायां श्रीहर्षस्य स्थानम्।
- नागानन्दनाटकोपरि पूर्वनाट्यपरम्परायाः प्रभावः।
  जीमूतवाहनस्य पितृभक्तिः। (ध्यानं व्याजमुपेत्य-------इति निष्क्रान्तौ) इति आमुखम्।
- मलयपर्वतसौन्दर्यम्। (ततः प्रविशति नायको विदूषकश्च--------------- ततः प्रविशति भूमावुपविष्टा वीणां वादयन्तीं मलयवती च)

अन्वितिः २. मलयवतीजीमूतवाहनयोः परस्परानुरागः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रथमदर्शनम्। (नायिका-(गायति)-उत्फुल्लकमलकेसरपरागगौरद्युते-------निष्क्रान्ताः सर्वे) इति प्रथमोऽङ्कः)
- मलयवत्याः चन्दनलतागृहप्रवेशः। (ततः प्रविशति चेटी------ उभे उपविशतः)
- मलयवत्याः चेट्या सह संलापः, जीमूतवाहनस्य तत्रागमनं च। (नायिका (निःश्वस्य आत्मगतम्) ----- ततः प्रविशति मित्रावसुः)

- मलयवतीजीमूतवाहनयोः परिणयः। (मित्रावसुः – आज्ञापितोऽस्मि------भवति पुण्यवताम्) इति निष्क्रान्ताः सर्वे) इति द्वितीयोङ्कः)

अन्वितिः ३. जीमूतवाहनस्य शंखचूडेन सह मेलनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विटचेटविदूषकचेटीनां संवादः (ततः प्रविशति मत्तो विचित्रविह्वलवेषश्च --------- तद् यावत् पार्श्ववर्ती भवामि)
- मलयवतीजीमूतवाहनयोः संवादः, मित्रावसोः आगमनं च (ततः प्रविशति गृहीतवरनेपथ्यो-------नायिका चेट्या सह निष्क्रान्ता)
- मित्रावसुजीमूतवाहनयो: संवाद: (तत: प्रविशति मित्रावसु:) अनिहत्य तं -------- कुतो वाऽस्या भयमिति स्फुटीकरिष्ये।(परिक्रामति, चतुर्थोऽङ्कः)
- शंखचूडस्य प्राणरक्षायै जीमूतवाहनेन कृता प्रतिज्ञा (तत: प्रविशति रुदत्या वृद्धयाऽनुगम्य: शंखचूडः ------ स्वाम्यादेशमनुतिष्ठामि (उभौ निष्क्रान्तौ)
- जीमूतवाहनस्य गरुडाय स्वशरीरसमर्पणम् (नायकः - कष्टं न सम्पन्नमभिलषितम् ----------यथेष्टमाहारयामि (इति निष्क्रान्ताः सर्वे, इति चतुर्थोङ्कः)

अन्वितिः ४. जीमूतवाहनाय गौरीप्रसादात्पुनर्जीवनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीमूतवाहनस्य परिजनानां मनोदशा, शंखचूडस्य जीमूतवाहनविषयकं वृतान्तकथनं च (ततः प्रविशति प्रतिहारः) प्रतिहारः – स्वगृहोद्यानगतेऽपि------- शृङ्गाग्रे मलयस्य पन्नगरिपुर्दूरादसौ दृश्यते, 5/14)
- गरुडस्य पश्चातापः (ततः प्रविशत्यासनस्थः पुरःपतितनायको गरुडः) गरुडः - (आत्मगतम्) - जन्मनः प्रभृति------------कीर्तिमेतां तवैव 5/28)
- गौर्या जीमूतवाहनाय जीवनप्रदानम् (नायकः - साधु महासत्त्व साधु, अनुमोदामहे---------सखी भवतु लोकः 5/41 (इति निष्क्रान्ताः सर्वे) इति पंचमोऽङ्कः)

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीहर्षः, *नागानन्दनाटकम्*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषिः, उमाशंकरः, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
2. मुसलगांवकर, केशव राव, (2003), *संस्कृत नाट्य-मीमांसा*, दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
3. द्विवेदी, डा. पारसनाथ, (2004), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: नाट्यपरम्परायां नाट्यदर्पणः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयरङ्गमञ्चस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. अभिनयकौशलस्य ज्ञानप्रदानम्।
3. नाट्यविधानां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयरङ्गमञ्चस्य विषये वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. अभिनयकौशलं ज्ञात्वा तत्कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. नाट्यविधासु आधारितं काव्यं निर्मातुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	नाट्यपरम्परायां नाट्यदर्पणः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. नाट्यपरम्परा, नाटकनिर्णयश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाट्यपरम्परायाः परिचयः।
- नाट्यदर्पणस्य रामचन्द्रगुणचन्द्रयोश्च परिचयः।
- नाटकलक्षणम्।
- दशाभेदः।
- सन्धिलक्षणं, तद्भेदाश्च।

अन्वितिः २. एकादशरूपनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकरण-नाटिकयोः लक्षणनिरूपणम्।
- प्रकरणी-व्यायोगयोर्लक्षणनिरूपणम्।
- समवकार-भाणयोः स्वरूपम्।
- प्रहसन-डिम- निरूपणम्।
- उत्सृष्टिकाङ्क-ईहामृगयोः स्वरूपम्।
- वीथीस्वरूपम्।

अन्वितिः ३. वृत्तिरसभावाभिनयविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भारतीवृत्तिनिरूपणम्।
- सात्वतीवृत्तिनिरूपणम्।
- कैशिकीवृत्तिनिरूपणम्।
- आरभटीवृत्तिनिरूपणम्।
- रसभावादिविवेचनम्।
- अभिनयस्य भेदाः।

अन्वितिः ४. सर्वरूपकसाधारणलक्षणनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नान्द्याः लक्षणम्।
- कविध्रुवालक्षणम्।
- पात्राणां प्रकृतिः।
- नायकस्य गुणाः।
- नायिकानां भेदाः।
- स्त्रीणां यौवनस्थाः धर्माः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः(Essential/Recommended Readings/Texts)

1. रामचन्द्रगुणचन्द्रौ, (2018), *नाट्यदर्पणः*, दिल्ली : परिमलपब्लिकेशन्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डॉ. रामजी उपाध्याय, (2014), आधुनिक संस्कृत नाटक, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. रामजी उपाध्याय, (2016), प्राचीन संस्कृत नाटक, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
3. पारसनाथद्विवेदी, (2022), नाट्यशास्त्र का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

चित्स्वशास्त्रविषयक-पाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1)

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.1: पात्राणां विशिष्टवर्णनम् - रसार्णवसुधाकरः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. नायकस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. नायकगुणानां परिचयप्रदानम्।
3. नायिकानां भेदानां गुणानां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. नायकस्य सामान्यपरिचयकथने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. नायकगुणानां विवेचने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. नायिकानां भेदान् गुणान् च व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (Major) 1.क.1	पात्राणां विशिष्टवर्णनम् - रसार्णवसुधाकरः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. नाट्योद्भवप्रयोजनविभावानां निरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाट्यपरम्परायाः परिचयः।
- श्रीशिङ्गभूपालस्य तद्ग्रन्थस्य च परिचयः।
- रसस्वरूपम्।
- नायकस्य साधारणगुणाः।
- धीरोदात्तादिनायकस्य सामान्यभेदाः।

अन्वितिः २. शृङ्गारवैशिकनायकनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शृङ्गारनायकस्य भेदाः।
- पतिः, तद्भेदाश्च।
- शठ-अनुकूल-धृष्ट-दक्षिणनायकाः।
- उपपतिः, तद्वर्ज्यगुणाश्च।
- वैशिकनायकस्य भेदाः।

- नायकसहायाः, तद्गुणाश्च।

अन्वितिः ३. नायिकभेदोद्दीपनयोर्वर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मुग्धा-मध्या-प्रगल्भानां निरूपणम्।
- परकीया-सामान्ययोः निरूपणम्।
- नायिकानामवस्थाः।
- श्रृङ्गारस्योद्दीपनविभावाः।
- अनुभावाः -
  - चित्तजाः, गात्रजाः, वाग्जाः, बुद्धिजाः च।

अन्वितिः ४. रीतिवृत्तिप्रवृत्तयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कोमलारीतिः।
- कठिना मिश्रिता च रीतिः।
- वृत्तयः, तासां भेदाश्च।
- प्रवृत्तिः, भाषा, विभाषा च।
- सात्त्विकभावाः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः(Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शिङ्गभूपालः, (2004), *रसार्णवसुधाकरः (प्रथमो विलासः)*, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा.रामजी उपाध्याय, (2014), आधुनिक संस्कृत नाटक, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. रामजी उपाध्याय, (2016), प्राचीन संस्कृत नाटक, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
3. पारसनाथद्विवेदी, (2022), नाट्यशास्त्र का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.2: नाट्यशास्त्रपरम्परायाम् - भावप्रकाशनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. नाट्यशास्त्रपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. रसभावादीनां विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. शारदातनयस्य नाट्यशास्त्रीयचिन्तनस्य परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. नाट्यशास्त्रपरम्परायाः सामान्यपरिचयं कथयिष्यन्ति।
2. रसभावादीनां विषये विशिष्टरूपेण विवेचनं करिष्यन्ति।
3. शारदातनयस्य नाट्यशास्त्रीयचिन्तनं प्रस्तोतुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.2	नाट्यशास्त्रपरम्परायां भावप्रकाशनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्राचीननाट्यशास्त्रपरम्परा शारदातनयश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राचीननाट्यशास्त्रपरम्परायाः परिचयः।
- शारदातनयस्य परिचयः।
- भावप्रकाशनस्य सामान्यपरिचयः।
- ग्रन्थस्य विषयविवेचनम्।
- भावस्य सामान्यलक्षणं तद्भेदाश्च।
- विभावस्य लक्षणं, तद्भेदाश्च।
- आलम्बनम्।
- अनुभावलक्षणं, तद्भेदाश्च।
- सात्त्विकभावाः।
- व्यभिचारिणः।

अन्वितिः २. रसस्वरूपाश्रयवृत्तिनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्यभिचारिभावानां निर्वचनम्।

- भावानामुपकार्योपकारकत्वम्।
- भावानामन्योऽन्यत्वम्।
- स्थायिभावानां रसोत्पादनहेतुता।
- रसस्वरूपविवेचनम्।
- भरतमतसमीक्षा।
- वासुकिमतसमीक्षा।
- विभावानुभावव्यभिचारिभावानां विशिष्टलक्षणानि।
- योगमालायां रसोत्पत्तिः।
- ताण्डवलास्यप्रकरणम्।
- रसानां निर्वचनम्।

अन्वितिः ३. रसभेदतत्प्रकारस्वरूपनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रसानामुत्पत्तिः।
- रसानां स्वरूपम्।
- रसानां भेदाः।
- रसानां देवता।
- गुणानां स्वरूपम्।
- क्रोधस्य विभिन्नाश्रयत्वम्।
- कोपक्रोधरोषाणां परस्परं भेदः।

अन्वितिः ४. शृङ्गारालम्बननायकनायिकादिस्वरूपनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भोगोपभेगसम्भोगानां परस्परं भेदः।
- रति-प्रेम-मान-प्रणय-ईर्ष्या-स्नेह-राग-अनुरागाणां स्वरूपम्।
- शृङ्गारस्य स्वरूपं, तद्भेदाश्च।
- वियोगस्य स्वरूपं, तद्भेदाश्च।
- सम्भोगस्य स्वरूपं, तद्भेदाश्च।
- नाट्यपात्राणां वर्णनम्।
- नायिकानामवस्थाः, तासां गुणाश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः(Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शारदातनयः, (2002), *भावप्रकाशनम्*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा.रामजी उपाध्याय, (2014), आधुनिक संस्कृत नाटक, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. रामजी उपाध्याय, (2016), प्राचीन संस्कृत नाटक, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
3. पारसनाथद्विवेदी, (2022), नाट्यशास्त्र का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.3: प्राचीननाट्यकौशलं - प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राचीननाट्यपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. भासस्य नाट्यकौशलविषये विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. अभिनयकौशलस्य विकासकरणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीननाट्यपरम्परायाः सामान्यपरिचयं वक्ष्यन्ति।
2. भासस्य नाट्यकौशलविषये विशिष्टं प्रतिपादनं करिष्यन्ति।
3. अभिनयकौशलं प्रदर्शयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.3	प्राचीननाट्यकौशलम् - प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्राचीननाट्यपरम्परा महाकविभासश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राचीननाट्यपरम्परायाः परिचयः।
- महाकविभासस्य परिचयः।
- प्रतिज्ञायौगन्धरायणस्य परिचयः।
- प्रस्तावना।
- यौगन्धरायण-सालक-विजयानां संवादः।
- निर्मुण्डकहंसकयोः प्रवेशः।
- हंसकद्वारा उदयनवन्दीकरणवृत्तान्तकथनम्।
- यौगन्धरायणस्य प्रतिज्ञा।

अन्वितिः २. वासवदत्तापरिणयसंवादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विष्कम्भकः।
- प्रद्योतकञ्चुक्योः संवादः।
- प्रद्योतस्य राज्ञ्या सह वासवदत्तापरिणयविषयकः संवादः।
- कञ्चुक्या वत्सराजवृत्तान्तसमुपस्थापनम्।

अन्वितिः ३. यौगन्धराणप्रतिज्ञा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उन्मतकविदूषकयोः मोदकविषये विवादः।
- यौगन्धरायणेन सह अन्येषाम् अग्निगृहं प्रवेशः।
- विदूषकद्वारा वत्सराजस्य वासवदत्तायायामनुरागप्रस्तुतिः।
- यौगन्धराणस्य वासवदत्तामाप्तुं प्रतिज्ञा।

अन्वितिः ४. शृङ्गारालम्बननायकनायिकादिस्वरूपनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भट्टगात्रसेवकयोः संवादः।
- साधारणयोः संवादः।
- यौगन्धरायणस्य प्रवेशः।
- यौगन्धरायणभरतरोहकयोः संवादः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/RecommendedReadings/Texts)

1. महाकविभासः, (1995), *प्रतिज्ञायौगन्धरायम्*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. रामजी उपाध्याय, (2014), *आधुनिक संस्कृत नाटक*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. रामजी उपाध्याय, (2016), *प्राचीन संस्कृत नाटक,* वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
3. पारसनाथद्विवेदी, (2022), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2)

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.1: नाटयसाहित्ये- अनर्घराघवम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. रामायणाधारितनाट्यपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. अनर्घरावस्य नाट्यकौशलविषये विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. धार्मिकभावनायाः विकासकरणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीनमहाकाव्यपरम्परायाः सामान्यपरिचयं वक्ष्यन्ति।
2. अश्वघोषस्य काव्यसौन्दर्यविषये विशिष्टं प्रतिपादनं करिष्यन्ति।
3. महापुरुषाणां चरितविषये निरूपयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.1	नाटयसाहित्ये - अनर्घराघवम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कविग्रन्थपरिचयः मुनीन्द्रसंवादश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रामायणनाट्यपरम्परायाः परिचयः।
- मुरारिकवेः परिचयः।
- अनर्घरावस्य सामान्यपरिचयः।
- यज्ञरक्षार्थं रामं नेतुं महर्षिविश्वामित्रस्यागमनम्।
- दशरथं विश्वामित्रस्य याचना, वामदेवस्य तदर्थं समर्थनं च।
- रामलक्ष्मणयोः विश्वामित्रस्याश्रमे गमनम्।

अन्वितिः २. कौमारविक्रमः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पशुमेढ्रशुनःशेपयोः संवादः (विष्कम्भकः)
- रामलक्ष्मणाभ्यां विश्वामित्राश्रमस्य वर्णनम्।
- रामविश्वामित्रयोः संवादः।
- दैत्यैः सह रामलक्ष्मणयोः युद्धम्।
- जनकविषयिणी विश्वामित्रस्य चिन्ता।

अन्वितिः ३. पिनाकभङ्गः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वामित्रेण सह रामलक्ष्मणयोः मिथिलागमनम्।
- राजभवनवर्णनम्।
- विश्वामित्रजनकयोः परस्परं प्रशंसाभावः।
- रामलक्ष्मणयोः जनकेन सह परिचयः।
- जनकस्य प्रतिज्ञा।
- विभिन्नराज्ञां पिनाकाय प्रयासः।
- रामेण पिनाकभग्नः।
- शौष्कलजनकयोः संवादः।

अन्वितिः ४. दशरथविप्रलम्भः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- माल्यवान्-शूर्पणखासंवादः(विष्कम्भकः)
- रामजामदग्नयोः संवादः।
- जामदग्नयस्य कोपप्रदर्शनम्।
- कोपस्य शान्तिः।
- केकैय्याः वचनद्वयेन जनकस्य शोकः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मुरारिः, (2009), *अनर्घराघवम् (1-4अङ्कपर्यन्तम्)*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवनं।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. रामजी उपाध्याय, (2014), *आधुनिक संस्कृत नाटक*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. रामजी उपाध्याय, (2016), *प्राचीन संस्कृत नाटक,* वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
3. पारसनाथद्विवेदी, (2022), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.2: नाटयशास्त्रीयग्रन्थः - उज्ज्वलनीलमणिः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. नाट्यशास्त्रपरम्परायां नूतनचिन्तनस्य परिचयप्रदानम्‌।
2. उज्ज्वलनीलमणेः तत्कर्तुश्च परिचयप्रदानम्‌।
3. भक्तिसम्प्रदायस्य परिचयप्रदानम्‌।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. नाट्यशास्त्रपरम्परायां नूतनचिन्तनं प्रतिपादयिष्यन्ति।
2. उज्ज्वलनीलमणेः तत्कर्तुश्च परिचयं वक्ष्यन्ति।
3. भक्तिसम्प्रदायस्य विशिष्टतत्त्वानि निरूपयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम्‌ (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम्‌ (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम्‌ (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम्‌ (Lecture)	अनुशिक्षणम्‌ (Tutorial)	प्रशिक्षणम्‌/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.1	**नाटयशास्त्रीयग्रन्थः - उज्ज्वलनीलमणिः**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम्‌ (Details of Course)

अन्वितिः १. रूपगोस्वामिनः परिचयः, तद्ग्रन्थश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाट्यपरम्परायां रूपगोस्वामिनः।
- उज्ज्वलनीलमणिग्रन्थस्य सामान्यपरिचयः।
- मङ्गलाचरणम्‌, मधुरलक्षणञ्च।
- आलम्बनस्य स्वरूपम्‌।
- श्रीकृष्णस्य गुणाः।
- पतिः, उपपतिश्च।
- अनुकूलनायकभेदाः।
- दक्षिण- शठ-धृष्टनायकाः।

अन्वितिः २. नायकसहायाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चेटस्वरूपम्‌।
- विटस्वरूपम।
- विदूषकस्वरूपम्‌।

- विदूषकस्वरूपम्।
- पीठमर्दस्य स्वरूपम्।
- प्रियनर्मसखः।
- स्वयंदूती, वंशी।
- आप्तदूती।

अन्वितिः ३. हरिप्रियाप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वकीयाः।
- परकीयाः।
- कन्यका।
- परोढा।
- साधनपरा।
- यौथिक्यः।
- मुनयः।
- उपनिषदः।
- अयौथिक्यः।
- देव्यः।
- नित्यप्रियाः।

अन्वितिः ४. वृन्दावनेश्वरीप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सुष्ठुकान्तस्वरूपा।
- धृतषोडशशृङ्गारा।
- द्वादशाभरणाश्रिता।
- वृन्दावनेश्वरीगुणाः।
    - मधुरा-नववया-उज्ज्वलस्मिता-चारुसौभाग्यरेखा-गन्धोन्मादितमाधवा-संगीतप्रसराभिज्ञा-रम्यवाक्-नर्मपण्डिता-विनीता-करुणापूर्णा-विदग्धा-पाटवान्विता-लज्जाशीला-सुमर्यादा-धैर्यशालिनी-सुविलासाश्च।
- महाभावपरमोत्कर्षतर्षिणी गोकुलप्रमवसतिः च।
- जगच्छ्रेणीलसद्यशा-गुर्वर्पितगुरुस्नेहा-सखीप्रणयाधीनाश्च।
- कृष्णप्रियावलीमुख्या संतताश्रवकेशवा च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. रूपगोस्वामी, (1985), *उज्ज्वलनीलमणिः (वृन्दावनेश्वरीप्रकरणपर्यन्तम्)*, चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान वाराणसी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. रामजी उपाध्याय, (2014), *आधुनिक संस्कृत नाटक*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. रामजी उपाध्याय, (2016), *प्राचीन संस्कृत नाटक,* वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
3. पारसनाथद्विवेदी, (2022), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.3: कालिदासनाट्यसाहित्ये मालविकाग्निमित्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. नाट्यपरम्परायां कालिदासस्य नाट्यसाहित्यस्य परिचयप्रदानम्।
2. मालविकाग्निमित्रस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
3. अभिनयकौशलस्य शैक्षिकतत्त्वानां विकासः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. नाट्यपरम्परायां कालिदासस्य नाट्यसाहित्यं वर्णयिष्यन्ति।
2. मालविकाग्निमित्रस्य सामान्यपरिचयं वक्ष्यन्ति।
3. अभिनयकौशलस्य शैक्षिकतत्त्वानां प्रतिपादनं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.3	कालिदासनाट्यसाहित्ये मालविकाग्निमित्रम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आचार्ययोर्विवादः मालविकाभिनयश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाचरणं, प्रस्तावना, विष्कम्भकश्च।
- गणदासहरदत्तयोः विवादः, निवारणाय राज्ञः समीपे गमनम्।
- राजनं प्रति गणदासहरदत्ताभ्यां स्वपक्षोपस्थापनम्।
- परिव्राजिकया सह धारिण्याः प्रवेशः।
- गणदासहरदत्तयोः परीक्षार्थं गमनम्।
- मालविकायाः प्रस्तुतिः।
- मालविकायाः सौन्दर्यम्, गणदासस्य प्रशंसा च।

अन्वितिः २. मालविकया सह मेलनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- समाहितामधुकरिकयो संवादः (प्रवेशकः)
- राजविदूषकयोः संवादः, मालविकायाः प्रवेशश्च।
- इरावतीनिपुणिकयोः प्रवेशः।
- बकुलिकया मालविकां प्रति राज्ञः अनुरागस्योपस्थापनम्।
- इरावत्याः कोपः।

अन्वितिः ३. मालविकाबन्धनमोक्षः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मालविकायाः बन्धनवृत्तान्तः।
- राज्ञः देव्याः समीपगमनम्, विदूषकसर्पदशनाभिनयश्च।
- राज्ञः विदूषकयोः मालविकामन्वेष्टुं गमनम्।
- मालविकया राज्ञः चित्रदर्शनम्।
- मालविकायाः राज्ञश्च परस्परानुरागः।
- इरावत्याः निपुणिकया सह तत्रागमनम्।

अन्वितिः ४. वृन्दावनेश्वरीप्रकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उद्यानपालिकयोः संवादः (प्रवेशकः)
- राज्ञो यशोगानम्, राज्ञः प्रवेशश्च।
- धारिणी-मालविका-पारिव्राजिकादीनां प्रवेशः।
- मालविकायाः परिचयः।
- मालविकायाः देवीसानिध्यस्य वृत्तान्तः।
- धारिण्या राज्ञे मालविकाहस्तप्रदानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कालिदासः, (2005), *मालविकाग्निमित्रम् (सम्पूर्णम्)*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाश।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. रामजी उपाध्याय, (2014), *आधुनिक संस्कृत नाटक*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. रामजी उपाध्याय, (2016), *प्राचीन संस्कृत नाटक,* वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
3. पारसनाथद्विवेदी, (2022), *नाट्यशास्त्र का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काव्यवर्गः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: शास्त्रकाव्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भट्टिकवेः काव्यकौशलस्य ज्ञानम्।
2. साहित्यव्याकरणयोः समन्वयस्य परिज्ञानम्।
3. रामायणाधारितकाव्यसौन्दर्यस्य परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भट्टिकवेः काव्यकौशलस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. साहित्यव्याकरणयोः समन्वयस्वरूपान् वर्णयिष्यन्ति।
3. रामायणाधारितकाव्यसौन्दर्यस्य परिचयं ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	शास्त्रकाव्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शास्त्रकाव्यपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रकाव्यस्य परिचयः।
- भट्टिकाव्यस्य वैशिष्ट्यम्।
- भट्टिकवेः कवित्वम्।
- भट्टिकवेः शास्त्रवैदग्ध्यं शास्त्रप्रधानसाहित्यं च।

अन्वितिः २. भट्टिकाव्यं (प्रथमः सर्गः) **श्रेयोऽङ्कः १**

- दशरथस्य दानशीलता।
- नृपतेः वरस्वीकारः।
- राज्ञो मधुपर्कपूजा।
- सुतस्य गमनानुज्ञानम्।
- पक्षिणां कूजनम्।
  (अभून्नृपो विबुधसखः - १.१ इति पद्यादारभ्य अथ जगदुरनीचैः - १.२७ इति पद्यपर्यन्तम्)

अन्वितिः ३. भट्टिकाव्यं (द्वितीयः सर्गः) **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्थलपद्मानां हासः।
- ताड़काहननम्।
- रामस्य धनुर्भञ्जनम्, सीतापरिणयश्च।
- जनकस्य दशरथं प्रति भाषणं परशुरामपराजयः च।
  (वनस्पतीनां सरसां-२.१ इति पद्यादारभ्य अथ पुरुजवयोगान्-२.५५ इति पद्यपर्यन्तम्)

अन्वितिः ४. भट्टिकाव्यं (तृतीयः सर्गः) **श्रेयोऽङ्कः १**

- रामस्य वने प्रव्रजनम्।
- भरतस्योत्कण्ठा।
- वेदनादाकर्णनम्।
- कुङ्कुमचन्दनानयनं रामभरतसंवादः च।
  (वधेन संख्ये पिशिताशनानां - ३.१ इति पद्यादारभ्यइति निगदितवन्तं - ३.५६ इति पद्यपर्यन्तम्)

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भट्टिः, *भट्टिकाव्यम् (सर्गत्रयम्)*, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. उमाशंकर ऋषि, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: चम्पूसाहित्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. चम्पूकाव्यपरम्परायाः ज्ञानम्।
2. नलकथायाः वैशिष्ट्यस्य अवबोधनम्।
3. काव्ये अलङ्कारादिविषयाणां परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. चम्पूकाव्यपरम्परां वर्णयिष्यन्ति।
2. नलकथायाः वैशिष्ट्यं वक्ष्यन्ति।
3. काव्ये अलङ्कारादिविषयान् ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	चम्पूसाहित्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. चम्पूकाव्यपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चम्पूकाव्यस्य परिचयः।
- नलचम्पूकाव्यस्य वैशिष्ट्यम्।
- त्रिविक्रमभट्टस्य कवित्वम्।
- गद्यपद्यसाहित्यम्।

अन्वितिः २. चम्पूकाव्यप्रशंसादयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्काव्यप्रशंसा।
- खलनिन्दा, सज्जनप्रशंसा च।
- वाल्मीक्यादिकविप्रशंसा।
- कविवंशपरिचयः।
- कविगतोद्देश्यानि।
- चम्पूकाव्यप्रशंसा।
- आर्यावर्तवर्णनम्।

अन्वितिः ३. आर्यावर्तसौख्यादिवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निषधनगरीवर्णनम्।
- नलवर्णनम्।
- श्रुतशीलवर्णनम्।
- नलस्य व्यावहारिकजीवनम्।
- वर्षावर्णनम्।

अन्वितिः ४. आखेटादिवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नलस्याखेटवर्णनम्।
- नलसमीपे दाक्षिणात्यस्यागमनम्।
- कावेर्यादिनदीवर्णनम्।
- पथिकस्य दमयन्तीदर्शनम्।
- नलः दमयन्तीकथयाऽऽकृष्टः।
- नलस्य कामाकुलत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिविक्रमभट्ट, *नलचम्पूः (प्रथमः उच्छ्वासः),* वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषि, उमाशंकर, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: महाकाव्यं पुरातनं नवीनं च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राचीनार्वाचीनकाव्यपरम्परायाः ज्ञानम्।
2. महापुरुषाणां चरिताङ्कनम्।
3. भारतस्य प्राचीनवैभवस्य ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीनार्वाचीनकाव्यपरम्परां वक्ष्यन्ति।
2. महापुरुषाणां चरिताङ्कनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. भारतस्य प्राचीनवैभवस्य ज्ञात्वा गौरवान्विताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	महाकाव्यम्- पुरातनं नवीनं च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. (क) विक्रमाङ्कदेवचरितं (महाकाव्यपरम्परा) **श्रेयोऽङ्कः १**

- महाकाव्यानाम् उत्पत्तिः विकासश्च।
- प्राचीनपद्यकाव्यरचना।
- विक्रमाङ्कदेवचरितस्य परिचयः।
- विक्रमाङ्कदेवचरितस्य वैशिष्ट्यम्।
- बिल्हणस्य कवित्वम्।

अन्वितिः २. काव्यगुणानुकीर्त्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाचरणम्।
- साहित्यसमीक्षा।
- कविगौरवम्।
- दुर्जननिन्दा।
- चालुक्यवंशोत्पत्तिः।

अन्वितिः ३. (ख) दयानन्ददिग्विजयं (भारतगौरवम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- दयानन्ददिग्विजयस्य परिचयः।
- दयानन्ददिग्विजयस्य वैशिष्ट्यम्।
- मेधाव्रतस्य कवित्वम्।

अन्वितिः ४. भारतदुर्दशाङ्कनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भारतस्य स्थितिः।
- महर्षिबाललीलावर्णनम्।
- राष्ट्रियतावलोकनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कविरत्न श्रीमद् अखिलानन्दशर्म, (1967), *दयानन्ददिग्विजयम् महाकाव्यम्, (हिन्दी भाषानुवाद सहित),* प्रयागः : "इण्डियन" यन्त्रालय।
2. मुसलगाँवकर, केशवराव, महाकवि श्रीबिल्हणविरचितं, विक्रमाङ्कदेवचरितं, *'विमर्शिनी' संस्कृत-हिन्दी व्याख्योपेतम् (प्रथमः सर्गः)*, वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत भवन, चौक।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषि, उमाशंकर, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: दशकुमाराणां जीवनवृत्तान्तः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राचीनगद्यकाव्यपरम्परायाः परिज्ञानम्।
2. दण्डिनः पदलालित्यस्य परिज्ञानम्।
3. वर्णनकौशलस्य परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीनगद्यकाव्यपरम्परायाः विषये वक्ष्यन्ति।
2. दण्डिनः पदलालित्यविषयान् ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. वर्णनकौशलस्य विकासस्य ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	दशकुमाराणां जीवनवृत्तान्तः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कविकृतिपरिचयः विदर्भराजवर्णनं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दण्डिनः व्यक्तित्वं कृतित्वं च।
- विदर्भराजवर्णनम्।
- विश्रुतनाम्ना मन्त्रिपुत्रेण कृतः कूपात् वृद्धोद्धारः।
- विदर्भदेशस्य राज्ञः पुष्पवर्मणः वर्णनम्।
- मन्त्रिणा वसुरक्षितेन पुष्पवर्मपुत्रम् अनन्तवर्माणं प्रति कथिता राजोचिता नीतिः।
- भृत्यस्य विहारभद्रस्य अनन्तवर्माणं प्रति दुरुपदेशप्रदानम्।

अन्वितिः २. राजनीतौ अविलासिता। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चन्द्रपालितस्य महाराजम् अनन्तवर्माणं प्रति दुर्णयकथनम्।
- राजपुरे स्वेच्छाचारिताप्रसारः।
- स्त्रीणां चरित्रसंहारः।
- अनन्तवर्मणो दुरवस्था।

अन्वितिः ३. राज्यपतनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अननन्तवर्मणो राज्याधिकारिणां पतनम्।
- वसन्तभानुकृतम् अनन्तवर्मणः राज्यस्यायत्तीकरणम्।
- वसुरक्षितस्य राज्यात् पलायनम्।
- माहिष्मतीनगरे उत्सवायोजनम्।

अन्वितिः ४. अकार्यस्य फलं दुःखम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नालीजङ्घवृत्तान्तः।
- प्रचण्डवर्मणः पतनम्।
- अनन्तवर्मणा सह भानुवर्मणः युद्धम्।
- अश्मकेशस्य कूटनीतिः, प्रभुशक्ति-मन्त्रशक्तिः-उत्साहशक्तीनां महत्त्वकथनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. दण्डिन्, (1999), *दशकुमारचरितम्, (उत्तरपीठिकायाम् अष्टमोच्छ्वासः),* वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषि, उमाशंकर, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
2. द्विवेदी, कपिलदेव, (2007), *संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास*, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: थाइलेण्ड्देशे श्रीरामचरित्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आधुनिककाव्यपरम्परायाः ज्ञानम्।
2. स्वसंस्कृतेरवबोधनम्।
3. रामायणस्य वैदेशिकवैशिष्ट्यस्य परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आधुनिककाव्यपरम्परां वर्णयिष्यन्ति।
2. स्वसंस्कृतेः विषये गौरवान्विता भविष्यन्ति।
3. रामायणस्य वैदेशिकवैशिष्ट्यं निरूपयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	थाइलेण्ड्देशे श्रीरामचरित्रम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आधुनिकमहाकाव्यपरम्परायां श्रीरामकीर्तिमहाकाव्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधुनिकमहाकाव्यपरम्परा।
- रामकीर्तिमहाकाव्यस्य तत्कर्तुः च परिचयः।
- बैंकाकवर्णनम्।
- अनोमतन्नुपाख्यानम्।

अन्वितिः २. सीता-रामजन्मवृत्तान्तः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रामजन्मोपाख्यानम्।
- नन्दकोपाख्यानम् (रावणपूर्वजन्मवृत्तान्तः)
- सीताजन्मोपाख्यानम्।
- सीताविवाहोपाख्यानम्।

अन्वितिः ३. वनवासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रामवनवासस्य जिह्वायाश्चोपाख्यानम्।
- सीताहरण-जटायुवधोपाख्यानम्।

अन्वितिः४. रामेण कृतं हनूमतः दर्शनम्। श्रेयोऽङ्कः १

- हनुमत्सम्पर्कोपाख्यानम्।
- दरभ्यु(बालिवधलङ्कावधोपाख्यानम्) उपाख्यानम् (थोरप्पु)

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. दण्डि, (1999), *दशकुमारचरितम् (उत्तरपीठिकायाम् अष्टमोच्छ्वासः)*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषि, उमाशंकर, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास,* वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
2. द्विवेदी, कपिलदेव, (2007), *संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास*, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: प्राचीनगद्यसाहित्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सुबन्धोः गद्यसाहित्यरचनाशैलीपरिज्ञानम्।
2. संस्कृतगद्यकाव्यानामुत्पत्तिविकासयोः परिज्ञानम्।
3. गद्यकाव्यसौन्दर्यस्य गद्येष्वलङ्कारदीनां च परिज्ञानम्।
4. गद्यसाहित्यपरिपाकादीनां, रसभावादीनां च परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. सुबन्धोः गद्यसाहित्यरचनाशैलीं वर्णयिष्यन्ति।
2. संस्कृतगद्यकाव्यानामुत्पत्तिविकासयोः परिज्ञानं प्रतिपादयिष्यन्ति।
3. गद्यकाव्यसौन्दर्यं गद्येष्वलङ्कारदीन् च निरूपयिष्यन्ति।
4. गद्यसाहित्यपरिपाकादीन्, रसभावादिपरिज्ञानं च कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	प्राचीनगद्यसाहित्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गद्यकाव्यपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः ०१**

- गद्यकाव्यानाम् उत्पत्तिः विकासश्च।
- प्राचीनगद्यकाव्यरचना।
- वासवदत्ताग्रन्थपरिचयः।
- वासवदत्ताग्रन्थवैशिष्ट्यम्।
- कविसुबन्धोः कवित्वम्।

अन्वितिः २. विक्रमादित्यस्य महिमवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः ०१**

- सरस्वतीवर्णनम्।
- विक्रमादित्यकीर्त्तिः।
- पङ्कजानां सार्वभौमयोगादिः।
- कन्दर्पकेतुवर्णनम्।
- कन्यादर्शनवर्णनम्।

- कुसुमपुरनगरवर्णनम्।

अन्वितिः ३. भागीरथ्यादिवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः ०१**

- वसन्तकालवर्णनम्।
- राजतनयः चिन्तामणिः।
- सन्ध्यावर्णनम्।
- अन्धकारवर्णनम्।

अन्वितिः ४. मत्तमातङ्गादिवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः ०१**

- वियद्वर्णनम्।
- चन्द्रवर्णनम्।
- कामवर्णनम्।
- कामचापवर्णनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सुबन्धुकवि, *वासवदत्ता संपूर्ण*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषि, उमाशंकर, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
2. द्विवेदी, कपिलदेव, (2007), *संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास*, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: गीतिकाव्यपरम्परा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. गीतिकाव्यपरंपरायाः ज्ञानप्रदानम्।
2. पापनाशिन्याः गङ्गायाः माहात्म्यावबोधनम्।
3. भक्तिकाव्यसम्प्रदायस्य ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गीतिकाव्यपरम्परायाः विषये वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. पापनाशिन्याः गङ्गायाः माहात्म्यं ज्ञात्वा तद्रक्षणे तत्पराः भविष्यन्ति।
3. भक्तिकाव्यसम्प्रदायं वर्णयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	गीतिकाव्यपरम्परा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गीतिकाव्यपरम्परायाः उद्गमः विकासश्च। **श्रेयोऽङ्कः ०१**

- भक्तिपरम्परा।
- भक्तिपरकसाहित्यम्।
- गङ्गानद्याः भौगोलिकं महत्त्वम्।
- पण्डितराजः तद्रचिता गङ्गालहरी च।

अन्वितिः २. अमङ्गलनाशिनी गङ्गा १- १३. **श्रेयोऽङ्कः ०१**

- गङ्गा सुधासौन्दर्यरूपिणी अविद्यानाशिनी सन्तापहारिणी च।
- गङ्गा शरणागतरक्षिका, गङ्गाजलस्य महत्त्वं, गङ्गाया अनुग्रहः च।
- गङ्गायाः नामजपस्य महिमा, भवदुःखहारिणी गङ्गा च।
- जननमरणदुःखहारिणी गङ्गा, विष्णुपदप्राप्तिः गङ्गाधरः शिवः, अनवरतं पापं हरन्ती गङ्गा च।

अन्वितिः ३. अपारमहिमान्विता गङ्गा १४-२६. **श्रेयोऽङ्कः ०१**

- गङ्गा शिवस्य जटालङ्कृता, पापिनाम् उद्धर्त्री, गङ्गाया अनिर्वचनीया महिमा च।
- गङ्गायाः तीर्थान्तराद् वैशिष्ट्यम्, विशिष्टं वपुः, कृपायै प्रार्थना च।
- भवपाशमोचनाय प्रार्थना, पतिततारिणी गङ्गा, अनुपमा गङ्गा च।

- कामानां सवित्री अनाथरक्षिका च गङ्गा, कथायां गङ्गायाः सान्निध्यं च।

अन्वितिः ४. गङ्गायां प्रार्थना २७-५३. **श्रेयोऽङ्कः ०१**

- तापहरणाय प्रार्थना, भयनिवारणाय प्रार्थना च।
- दोषनिवारणाय प्रार्थना, मुक्तिदात्री गङ्गा च।
- गङ्गानुग्रहस्य अनुग्रहः, संसारनिवृत्तिः च।
- जगन्नाथस्य समुद्धरणाय प्रार्थना, ताण्डवं नः पुनातु इति प्रार्थना च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पण्डितराज जगन्नाथ, गङ्गालहरी सम्पूर्ण।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ऋषि, उमाशंकर, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा विश्वभारती अकादमी।
2. द्विवेदी, कपिलदेव, (2007), *संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास*, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: चम्पूकाव्यपरम्परायां तीर्थवैशिष्ट्यम्- विश्वगुणादर्शचम्पूः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. चम्पूकाव्यपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. भारतीयतीर्थानां संस्कृतेश्च ज्ञानप्रदानम्।
3. काव्यसौन्दर्यतत्त्वानामवबोधनम्।
4. भारतराष्ट्रस्य तीर्थेषु मानवीयमूल्यानां ज्ञानप्रदानम्।
5. विभिन्नतीर्थक्षेत्राणां धार्मिकदृष्ट्या परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसाहित्ये चम्पूकाव्यपरम्परायाः परिचयं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
2. भारतीयतीर्थानां संस्कृतेश्च वैशिष्ट्यं निरूपयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
3. काव्यसौन्दर्यतत्त्वानि वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. भारतस्य तीर्थेषु मानवीयमूल्यानि व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।
5. विभिन्नतीर्थक्षेत्राणां धार्मिकदृष्ट्या परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	चम्पूकाव्यपरम्परायां तीर्थवैशिष्ट्यम् - विश्वगुणादर्शचम्पूः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम्(Details of Course)

अन्वितिः १. चम्पूकाव्यपरम्परा वेङ्कटाध्वरी च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चम्पूकाव्यपरम्परायाः परिचयः।
- वेङ्कटाध्वरिणः व्यक्तित्वं ग्रन्थपरिचयश्च।
- उपोद्घातः, सूर्यमहिमवर्णनञ्च।
- अयोध्यावर्णनम्।
- गङ्गामहिमवर्णनम्।
- काशीवर्णनञ्च।

अन्वितिः२. प्रकृतिवर्णनं देशविशेषवर्णनं च – 1 **श्रेयोऽङ्कः १**

- समुद्रवर्णनम्।

- जगन्नाथक्षेत्रम्।
- गुर्जरदेशः।
- यमुनायावैशिष्यट्यम्।
- महाराष्ट्रवर्णनम्।

अन्वितिः ३. प्रकृतिवर्णनं देशविशेषवर्णनं च - 2 **श्रेयोऽङ्कः १**

- आन्ध्रदेशवर्णनम्।
- कर्णाटकदेशवैशिष्ट्यम्।
- वेङ्कटगिरिवर्णनम्।
- वन-घटिकाचल- वीक्षीरण्यवर्णनम्।
- रामानुजवर्णनम्।

अन्वितिः ४. काञ्चीदेशात् कावेरीपर्यन्तं दर्शनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चन्नपट्टण-काञ्चीदेशयोः वर्णनम्।
- श्रीमद्वेदान्तदेशिक-नृसिंह-त्रिविक्रमवर्णनम्।
- कामाक्षीदेवी-एकाम्रेश्वर-क्षीरनदीवर्णनम्।
- वाहानदी-तुण्डीरमण्डल-चञ्चीपुरीवर्णनम्।
- पिनाकिनीनदीतः कावेरीनदीपर्यन्तवर्णनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वेङ्कटाध्वरि, (2011), *विश्वगुणदर्शचम्पूः* (आदितः कावेरीनदीपर्यन्तं वर्णनम्), वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. उपाध्यायः, रामजी (1988), *भारतस्य सांकृतिकनिधिः*, पटना : बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. ऋषि, उमाशङ्करः, (2005), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भारती।
3. उपाध्यायः, बलदेवः,(2009), *संस्कृतसाहित्य का इतिहास*, वाराणसी : शारदा निकेतन।

चितस्वशास्त्रविषयक पाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1)

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.1: महाभारताश्रितं चम्पूभारतम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. चम्पूकाव्यपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. स्वपरम्परायाः संस्कृतेश्च ज्ञानप्रदानम्।
3. काव्यसौन्दर्यस्य ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसंस्कृतसाहित्ये चम्पूकाव्यपरम्परायाः परिचयकथने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. स्वपरम्परां संस्कृतिं च वर्णयिष्यन्ति।
3. काव्यसौन्दर्यविषये वक्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.1	महाभारताश्रितं चम्पूभारतम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अनन्तभट्टः, तद्ग्रन्थश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनन्तभट्टस्य व्यक्तित्वं कृतित्वं च।
- चम्पूकाव्यपरम्परा भारतचम्पूश्च।
- हस्तिनापुरवर्णनं, पाण्डुवर्णनं च।
- पाण्डुमृगयावर्णनम्।
- पाण्डोः कुन्त्याः संवादः, पाण्डवानामुत्पत्तिवर्णनं च।
- पाण्डोः देवलोकगमनं, कुन्त्याः हस्तिनापुरमागमनं च।

अन्वितिः २. द्वितीयः स्तबकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पाण्डवैः सह कौरवव्यवहारवर्णनम्।
- कौरवपाण्डवानां विद्यार्जनम्।
- द्रोणाचार्यस्य प्रतिज्ञापूर्तिः।
- पाण्डवानां लाक्षागृहगमनम्।
- हिडम्बया सह भीमस्य मेलनम्।

- द्रौपदीस्वयंवरगमनम्।

अन्विति ३. तृतीयः स्तबकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पाण्डवानां हस्तिनापुरमागमनम्।
- पाण्डवानां द्रौपदीविषयको नियमः।
- अर्जुनस्य नियमभङ्गः।
- अर्जुनस्य नागकन्यया सह मेलनम्।
- अर्जुनस्य चित्राङ्गदया सह मेलनम्।
- अर्जुनस्य सुभद्रया सह मेलनम्।
- कृष्णार्जुयोः मेलनं, खाण्डवदाहप्रसङ्गश्च।

अन्वितिः ४. चतुर्थः स्तबकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- युधिष्ठिरस्य राजसूययज्ञविचारः।
- पाण्डवैः धनसञ्चयः, यज्ञारम्भश्च।
- शिशुपालवधः।
- दुर्योधनद्वारा पाण्डवानां कृते द्युतक्रीडानिमन्त्रणम्।
- द्यूतक्रीडावर्णनम्।
- पाण्डवानां वनगमनम्, अर्जुनस्य तपश्चर्या च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अनन्तभट्ट, (2010), चम्पूभारतम् (प्रकाशटीकासहिता), चौखम्बा विद्याभवननम्, वाराणसी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. ए.बी. कीथ, डा. मंगलदेव शास्त्री, (1967), संस्कृत साहित्य का इतिहास, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।
2. उमाशंकर ऋषि, (2000), संस्कृत साहित्य का इतिहास, वाराणसी : चौखम्भा भारती अकादमी।
3. कपिलदेव द्विवेदी, (2007), संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, विश्वविद्यालय प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.2: प्राचीनमहाकाव्येषु- सौन्दरानन्दमहाकाव्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राचीनमहाकाव्यपरम्परायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. अश्वघोषस्य काव्यसौन्दर्यविषये विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. महापुरुषाणां चरितस्य ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीनमहाकाव्यपरम्परायाः परिचयं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
2. अश्वघोषस्य काव्यसौन्दर्यविषये निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
3. महापुरुषाणां चरितविषये वर्णयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.2	**प्राचीनमहाकाव्येषु - सौन्दरानन्दमहाकाव्यम्**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अश्वघोषः कपिलाश्रमवर्णनञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राचीनमहाकाव्यपरम्परायाः परिचयः।
- अश्वघोषस्य परिचयः।
- गौतमाश्रमाश्रमवर्णनम्।
- राजपुत्राणां मुनेरामाश्रमे आगमनं शिक्षाग्रहणञ्च।

अन्वितिः २. कपिलवस्तुनगरनिर्माणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- राजपुत्राणामाचरणम्।
- नगरनिर्माणं, तत्सौन्दर्यवर्णनं च।
- ब्राह्मणैः नगरे यज्ञानुष्ठानादिकर्म।
- राजपुत्रैः नगरे जलाशयनिर्माणादिकर्म।
- नगरस्याभिधानं वैशिष्ट्यं च।

अन्वितिः ३. शुद्धोदनस्योत्पत्तिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शुद्धोदनस्योत्पत्तिः।

- शुद्धोदनस्य शिक्षा।
- शुद्धोदनस्य गुणवर्णनम्।
- शुद्धोदनस्य मैत्रीभावः।
- शुद्धोदनस्य शत्रून् प्रति व्यवहारः।

अन्वितिः ४. शृङ्गारालम्बननायकनायिकादिस्वरूपनिर्णयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्मे रतिः, प्रजापालनम् च।
- शुद्धोदनं प्रति देवदृष्टिः।
- शुद्धोदनकुले बोधिसत्त्वस्य जन्म।
- बोधिसत्त्वस्य जन्मनः प्रभावः।
- नन्दस्योत्पत्तिः, तत्प्रभावश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अश्वघोषः, (1994), *सौन्दरानन्दमहाकाव्यम् (1-2सर्गौ)*, मेरठ : साहित्यभण्डार सुभाषबाजार।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. ए.बी. कीथ, डा. मंगलदेव शास्त्री, (1967), संस्कृत साहित्य का इतिहास, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।
2. उमाशंकर ऋषि, संस्कृत साहित्य का इतिहास, (2000), वाराणसी : चौखम्भा भारती अकादमी।
3. कपिलदेव द्विवेदी, (2007), संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, विश्वविद्यालय प्रकाशन
4. राधावल्लभ त्रिपाठी, (2023), आधुनिक संस्कृत साहित्य का समग्र इतिहास, दिल्ली : न्यू भारतीय बुक कार्पोरेशन

काठिन्यस्तरः 600-699	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.3: आधुनिककाव्यम् - तदेव गगनं सैव धरा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आधुनिककाव्यपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।
2. भारतगौरवस्य विषये विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. राष्ट्रभावनायाः विकासः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आधुनिककाव्यपरम्परायाः परिचयप्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. भारतगौरवस्य विशिष्ट्यं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. राष्ट्रभावनां व्याख्यास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 1.क.3	आधुनिककाव्यम् - तदेव गगनं सैव धरा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. भारतगौरवम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तदेव गगनं सैव धरा।
- भारतजननी।
- उज्जयिनी जयते।
- सिप्रा सर्वहिता।
- रक्ष तद् भारतम्।
- रामो याति वनम्।
- भारतभूतये।
- जयति संस्कृतभारती।
- शङ्कर तव भाषितं विजयते।

अन्वितिः २. भारतसौन्दर्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मध्यप्रदेश जय हे।
- नवजीवनसंस्कारमहत्त्वम्।

- परम्परा।
- सेवाव्रतम्।
- प्रियदर्शनी।
- पुरुषार्थसंहिता।
- सुरभिपाटलम्।
- अपि जानीषे।
- शिमला।
- शान्तिवाचनम्।

अन्वितिः ३. मनोविभावाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जटिला परम्परा।
- कतमा कविता।
- सुपरिचिते पथि।
- आधुनिके जीवने।
- उटजं भवतु।
- प्रतरिता वयम्।
- मलिनतामयते।
- वचनवैशसम्।
- चेतना विलीयते।
- यातनायतनम्।

अन्वितिः ४. नवचेतना। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवनेऽधुनातने।
- किं मधुना।
- विज्ञाननौका।
- पाहि मुकुन्द हरे।
- विपत्रिता।
- सविता गगने।
- नवा कविता।
- न जाने।

- केवले द्वे नयने।
- रजनी-नीरवता।
- तव मुकुलितनयने।

निर्धारिता: ग्रन्था: (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीनिवासरथः, (1995), *तदेव गगनं सैव धरा (सम्पूर्णम्)*, नव देहली : राष्ट्रिय संस्कृत विश्वविद्यालय।

सहायका: ग्रन्था: (Additional Readings)

1. डा. ए. बी. कीथ, डा. मंगलदेव शास्त्री, (1967), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।
2. उमाशंकर ऋषि, *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, (2000), वाराणसी : चौखम्भा भारती अकादमी
3. कपिलदेव द्विवेदी, (2007), *संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास*, विश्वविद्यालय प्रकाशन
4. राधावल्लभ त्रिपाठी, (2023), *आधुनिक संस्कृत साहित्य का समग्र इतिहास*, दिल्ली : न्यू भारतीय बुक कार्पोरेशन।

काठिन्यस्तरः
600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2)

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.1: ऐतिहासिकमहाकाव्यम् - नवसाहसाङ्कचरितम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ऐतिहासिकमहाकाव्यपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।
2. काव्यकौशलस्य विषये विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. काव्यसौन्दर्यधायकतत्त्वानां समावेशस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ऐतिहासिकमहाकाव्यपरम्परायाः परिचयप्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. काव्यकौशलस्य विषये विशिष्टज्ञानमाप्स्यन्ति।
3. काव्यसौन्दर्यधायकतत्त्वानां समावेशकौशलमाप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.1	ऐतिहासिकमहाकाव्यम् नवसाहसाङ्कचरितम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कविपरिचयः, उज्जयिनीवर्णनं च (1.1-57) **श्रेयोऽङ्कः १**

- महाकाव्यपरम्परा, कविपरिचयश्च।
- नवसाहसाङ्कचरितस्य परिचयः।
- मङ्गलाचरणम्।
- प्राचीनकविवर्णनम्।
- कवेः गुणाः।
- प्रतिज्ञा।
- उज्जयिनीवर्णनम् (1.17-57)

अन्वितिः २. नायकवैशिष्ट्यम् (1.58-91) **श्रेयोऽङ्कः १**

- शौर्यसम्पन्नः।
- दानशीलता।
- ऐश्वर्यसम्पन्नः।

- सचिववर्णनम् ।
- कुलराजधानीवर्णनम्।

अन्वितिः ३. मृगयाविहारः (2.1-46) **श्रेयोऽङ्कः १**

- राज्ञः मृगयायै प्रस्थानम्।
- वनप्रवेशवर्णनम्।
- राज्ञः मृगयावर्णनम्।
- विन्धाचले प्रवेशः।
- मृगदर्शनम्।

अन्वितिः ४. विश्रान्तिः (2.47-97) **श्रेयोऽङ्कः १**

- रमाङ्गदाय मृगवर्णनम्।
- स्नानादिकम्।
- पुनर्मृगयाविहारः।
- निशातिक्रमणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीपरिमलपद्मगुप्त, (1996), *नवसाहसाङ्कचरितम् (1-2 सर्गौ)*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन ।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. ए. बी. कीथ, डा. मंगलदेव शास्त्री, (1967), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।
2. उमाशंकर ऋषि, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा भारती अकादमी।
3. कपिलदेव द्विवेदी, (2007), *संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास*, विश्वविद्यालय प्रकाशन।
4. राधावल्लभ त्रिपाठी, (2023), *आधुनिक संस्कृत साहित्य का समग्र इतिहास*, दिल्ली : न्यू भारतीय बुक कार्पोरेशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.2: भारतस्यैतिहासिककाव्यम् - राजतरङ्गिणी

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतस्येतिहासस्य परिचयप्रदानम्।
2. भारतस्य सभ्यतायाः संस्कृतेश्च विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. भारतस्य प्राचीनगौरवस्य परिचयप्रदानम्।
4. भारतस्य विभिन्नराजवंशावलिनां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतस्येतिहासस्य परिचयप्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. भारतस्य सभ्यतायाः संस्कृतेश्च विशिष्टज्ञानमाप्स्यन्ति।
3. भारतस्य प्राचीनगौरवस्य परिचयमाप्स्यन्ति।
4. भारतस्य विभिन्नराजवंशावलिनां ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.2	भारतस्यैतिहासिककाव्यम् - राजतरङ्गिणी	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गोनन्दप्रशस्तिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- काश्मीरेतिहासपरम्परा, कल्हणस्य परिचयश्च।
- राजतरङ्गिण्याः परिचयः।
- पूर्वज्ञानम्।
- ग्रन्थाध्ययनप्रयोजनम्।
- सृष्ट्युत्पत्तिवर्णनम्।
- काश्मीरसौन्दर्यम्।
- गोनन्दाद्यानां कालगणना।
- गोनन्दबलरामयोर्युद्धम्।
- दामोदरयशोवतीवर्णनम्।
- गोनन्दद्वितीयोत्पत्तिः।

- लवनरेन्द्रात् अशोकपर्यन्तं राज्ञां वर्णनम्।

अन्वितिः २. जलौकवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जलौककृत्यैदेर्वर्णनम्।
- दामोदरद्वितीयस्य वर्णनम्।
- हुष्क-जुष्क-कनिष्क-अभिमन्युनृपाणां चरितम्।
- चन्द्रदेव-चन्द्रदेवद्वितीय-गोनन्दतृतीयानां वर्णनम्।
- विभीषण-इन्द्रजीत-रावण-विभीषणद्वितीयनराणां वर्णनम्।

अन्वितिः ३. विशाखवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विशाखस्य नागकन्याभ्यां मेलनम्।
- विशाखस्य नागकन्यागृहे गमनम्।
- विशाखस्य नागकन्यया सह परिणयः।
- नागकन्यायां राज्ञः अनुरागः।
- नागस्य कोपः।
- रमण्याट्व्याः प्रभावः।
- सिद्धस्य वर्णनम्।
- मिहिरकुलस्य चरित्रम्।

अन्वितिः ४. युधिष्ठिरस्य चरित्रम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मिहिरकुलस्य विनाशः।
- बकस्योत्पत्तिः।
- क्षितिनन्द-वसुनन्द-नर-अक्षाणां वर्णनम्।
- गोपादित्य-गोकर्णयोः वर्णनम्।
- युधिष्ठिरस्योत्पत्तिः।
- युधिष्ठिरस्य चरित्रम्।
- युधिष्ठिरस्य पराभवः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः(Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कल्हणः, (2024), *राजतरङ्गिणी (प्रथमतरङ्गः)*, राजस्थान : राजस्थानी ग्रन्थागार जोधपुर।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. ए.बी. कीथ, डा. मंगलदेव शास्त्री, (1967), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।
2. कपिलदेव द्विवेदी, (2007), *संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास*, विश्वविद्यालय प्रकाशन।
3. उमाशंकर ऋषि, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा भारती अकादमी।
4. राधावल्लभ त्रिपाठी, (2023), *आधुनिक संस्कृत साहित्य का समग्र इतिहास*, दिल्ली : न्यू भारतीय बुक कार्पोरेशन।

काठिन्यस्तरः 600-699

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.3: आधुनिकसाहित्ये अन्योक्तिदर्पणः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आधुनिकसंस्कृतसाहित्यस्य परिचयप्रदानम्।
2. नूतनकाव्यविधायाः विशिष्टज्ञानप्रदानम्।
3. अभिराजराजेन्द्रस्य साहित्यविषये परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आधुनिकसंस्कृतसाहित्यस्य परिचयप्रदातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. नूतनकाव्यविधायाः वैशिष्ट्यं वक्ष्यन्ति।
3. अभिराजराजेन्द्रस्य साहित्यविषयस्य परिचयकथने क्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
चितस्वशास्त्रविषयः (DSE) 2.क.3	आधुनिकसाहित्ये अन्योक्तिदर्पणः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः१. प्रास्ताविकम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधुनिककाव्यपरम्परा, अभिराजराजेन्द्रमिश्रस्य परिचयश्च।
- अन्योक्तिदर्पणस्य सामान्यपरिचयः।
- देववर्गः -
  - सामान्यदेवाः, ग्रामदेवाः, शम्भुः, विष्णुः, विरञ्चिः, शनिः, गणपतिः च।
- मानववर्गः -
  - पान्थः, निन्दकः, नरपिशाचः च।
  - कुलानन्दपुत्रः, रावणाः, भिल्लवधूः च।
  - सौगन्धिकः, डिण्डिकः,मालाकारः च।
  - प्रवीरः, कविः, तितीर्षुः, पुंश्चली, निर्मर्यादः च।

अन्वितिः २. प्रकृतिपशुवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतिवर्गः -
  - सामान्यप्रकृतिः, पर्वतः, गङ्गा।
  - चन्द्रः, सूर्यः,सागरः।

- मेघः, जलम्, आषाढघनाः।
- गन्धवातः, धरित्री, अग्निः, सरः, नदी।

- पशुवर्गः -
  - सामान्यपशवः, धेनुः, अश्वः।
  - मर्कटः, सूकरः, उष्ट्रः।
  - मृगः, बालिच्छागः, सारमेयः, मरुभूमि-खराः।

अन्वितिः ३. विहगजीववर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विहगवर्गः -
  - सामान्यपक्षिणः, राजहंसः, मयूरः।
  - काकः, कोकिलः, वर्तकी।
  - कुक्कुटः, चातकः, चकोरः, बकोटः।
- जीववर्गः -
  - भुजङ्गः, डुण्डुभः, दर्दुरः।
  - जलौकाः, मत्सः, कच्छपः।
  - नगरमूषकः, लूता, शतपदी।
  - गन्धमूषिका, वृश्चिकः, कर्कटः।
  - मूषिकः, मधुमक्षिका, क्षुमा।
  - वरटा, मशकखद्योतौ, भ्रमरः, पिपीलिका।

अन्वितिः ४. वनस्पतिसङ्कीर्णवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वनस्पतिवर्गः -
  - सामान्यवृक्षः, शिंशपा, मधूकः, पारिजातः, सहकारः, भूर्जतरुः।
  - उदुम्बरकूष्माण्डौ, शिम्बाकूष्माण्डौ, न्यग्रोधः, श्मशानपिप्पिलः।
  - खर्जूरः, शमीतरुः, पनसः, निम्बः, कपित्थः, अशोकः।
  - चन्दनद्रुमः, चम्पकः, मल्लिका, धत्तूरं, तुलसीतरुः, बर्बूरः।
- सङ्कीर्णवर्गः -
  - मृत्युः, ग्रन्थः, दैवम्, दीपकः, घटीयन्त्रम्।
  - कपाटः, कर्णौ, उपनेत्रं, दूरदर्शनं, स्वप्ननिद्रा।
  - दूर्वा, समदृष्टिः, विध्वस्तराजभवनं, चञ्चा।
  - लवणं, लेखनी, नवयुगं, प्रपा, कर्पासः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अभिराजराजेन्द्रमिश्रः, (2021), *अन्योक्तिदर्पणः*, इलाहाबाद : वैजयन्त प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डा. ए. बी. कीथ, डा. मंगलदेव शास्त्री, (1967), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास
2. उमाशंकर ऋषि, (2000), *संस्कृत साहित्य का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्भा भारती अकादमी।
3. कपिलदेव द्विवेदी, (2007), *संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास*, विश्वविद्यालय प्रकाशन
4. राधावल्लभ त्रिपाठी, (2023), *आधुनिक संस्कृत साहित्य का समग्र इतिहास*, दिल्ली : न्यू भारतीय बुक कार्पोरेशन।